

KARADENİZ

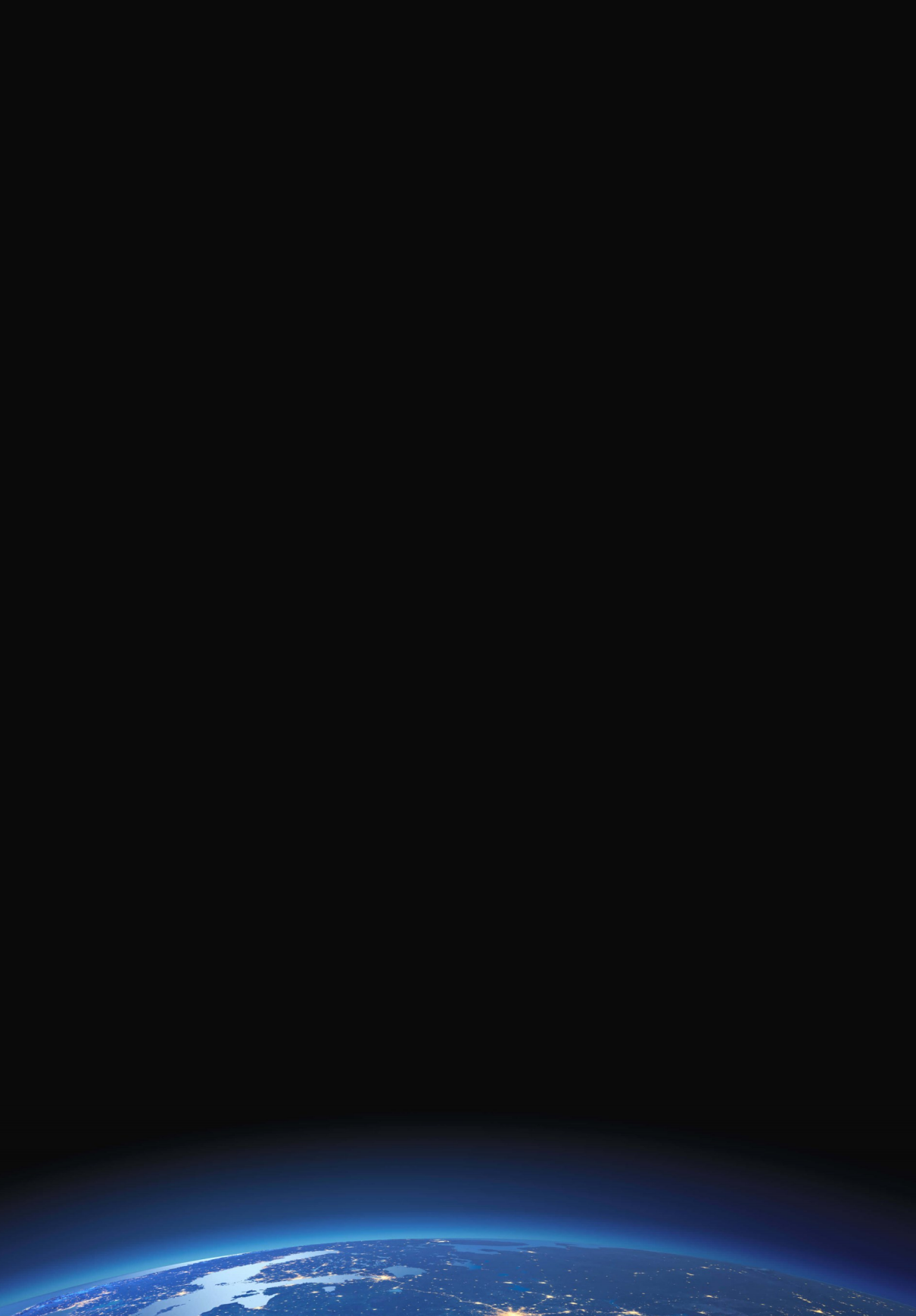
2021 GELİŞMELERİ IŞIĞINDA
BÖLGESEL DEĞERLENDİRMELER

Editörler
ÖZGÜR TÜFEKÇİ
FEVZİ KIRBAŞOĞLU

KARADENİZ
TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
Stratejik Araştırma Merkezi

SAM

KARADENİZ

2021 GELİŞMELERİ IŞIĞINDA BÖLGESEL DEĞERLENDİRMELER

Editörler
ÖZGÜR TÜFEKÇİ
FEVZİ KIRBAŞOĞLU

KARADENİZ
TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
Stratejik Araştırma Merkezi

SAM

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Özgür Tüfekçi

Doç. Dr. Tüfekçi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Stratejik Araştırma Merkezi Müdürü ve Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesidir. Aynı zamanda, İngiltere merkezli bir düşünce kuruluşu olan CESRAN International'ın (www.cesran.org) kurucusu ve Genel Direktörüdür. Sheffield Üniversitesi'nden Uluslararası İlişkiler yüksek lisans derecesi ve Coventry Üniversitesi'nden Sosyoloji ve Uluslararası İlişkiler doktora derecesi almıştır. Başlıca araştırma alanları Avrasyacılık, Ulus İnşası, Milliyetçilik Teorileri, Jeopolitik Kuramlar ve Yükselen Güçlerdir.

Fevzi Kırbasoğlu

2015 yılında Atatürk Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun oldu. 2019 yılında yüksek lisans öğrenimini Karadeniz Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda tamamladı. 2021 yılından itibaren Karadeniz Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Arş. Gör. olarak görev yapmayı sürdürmektedir.

KARADENİZ:

2021 GELİŞMELERİ IŞIĞINDA BÖLGESEL DEĞERLENDİRMELER

KTÜ-SAM Kitapları 2

www.ktu.edu.tr/sam

ISBN: 978-605-2271-49-0

© 2022 Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları

1. Baskı: Ekim 2022, Trabzon

Kapak Tasarımı / Sayfa Düzeni

KTÜ Stratejik Araştırma Merkezi

Baskı: KTÜ Matbaası, TRABZON

Tel: 0462 377 21 43

Adres: KTÜ Yayınları Satış Bürosu

Tel: 0462 377 22 32

Üniversiteler Yayın yönetmeliğinin 6. maddesine göre bu eserin bilim ve dil bakımından sorumluluğu yazarlara aittir.

Bu eserin herhangi bir kısmının izinsiz ve kaynak gösterilmeden alıntılanması, internet sitelerinde yayınlanması, pdf ya da kitap şeklinde parayla satılması yasaktır. Aksi eylemde bulunanlar telif hakları yasasından doğan tüm yükümlülükleri peşinen kabullenmiş sayılırlar.

KARADENİZ:

2021 Gelişmeleri Işığında Bölgesel Değerlendirmeler

Editörler: Özgür Tüfekçi & Fevzi Kırbasoğlu

İçindekiler

TAKDİM	8
1. BÖLÜM: Bölge Ülkelerinin 2021 Görünümü	
Milli Çıkarların Gölgesinde Krizler Sarmalı: Türkiye 2021..	13
RUKİYE PATAN	
44 Günde Gelen Zaferin Birinci Yıl Dönümünde Masada Güçlü Azerbaycan: 2021	53
HÜLYA KINIK	
Seçimleri Geride Bırakırken 2021 Yılı ve Bulgaristan'da Beklentiler	75
VAHİT GÜNTAY	
Yenilginin Gölgesinde Ermenistan: 2021	103
DİLEK KARADENİZ TOPAL	
Batı ile Bütünleşme Sürecinde Gürcistan: 2021	135
HASAN YILMAZ	
Doğu'nun Gölgesinde Batı'ya Doğru İlerlemeye Çalışan Moldova: 2021	177
ESRA ÇİL AYDOĞDU	

Avrupa'nın Karadeniz'deki Stratejik Limanı Romanya: 2021
..... 221

EDA TUTAK

Rusya'nın 2021 Görünümü 259

YAŞAR SARI

İşgal Tehdidi Altında Ukrayna'nın Bir Yılı: 2021. 303

ADNAN SEYAZ

Güç Dengesini Değiştirme Arayışında Yunanistan: 2021. 335

GÖKHAN ÖÇALAN

2. BÖLÜM: Uluslararası Aktörler ve Geniş Karadeniz Havzası

Biden'in Dış Politika Haritası ve Karadeniz Politikasına
Yansımaları 373

MURAT ÜLGÜL

NATO ve Rusya'nın Geniş Karadeniz Havzasındaki
Mücadelesi: 2021 409

FEVZİ KIRBAŞOĞLU ve GÖKHAN ÖÇALAN

Geniş Karadeniz Havzası'nda Gelişen Çin-Rusya İş Birliği:
Esnek ve Kırılgan İttifak Dönemi 435

MÜGE YÜCE

2021 Yılıını Geride Bırakırken Avrupa Birliği'nin Geniş
Karadeniz Havzası Stratejileri 455

FEVZİ KIRBAŞOĞLU

3. BÖLÜM: Geniş Karadeniz Havzasında Sınıraşan Sorunlar

Karadeniz'de Göç ve Sınır Politikaları 493

HAKAN ÜNAY ve MURAT ÇEMREK

Yüzüncü Yılında Lozan Barış Antlaşması: Türk Boğazları
Geçiş Rejimi ve Montrö Öncesi Sorunlar..... 519

İSMAİL KÖSE

Karadeniz Bölgesi Enerji Dinamikleri 549

ANIL ÇAĞLAR ERKAN ve AYÇA EMİNOĞLU

2021 Yılı ASEAN-Rusya İlişkileri 577

SÜLEYMAN TEMİZ ve AHMET ATEŞ

YAZARLAR 605

TAKDİM

Karadeniz: 2021 Gelişmeleri Işığında Bölgesel Değerlendirmeler yayın serisi ikinci yılında hem bölgesel hem de küresel gelişmelere odaklanarak bölge ile ilgilenen araştırmacılar için bir başvuru kaynağı olma hedefini bu yılda devam ettirmekte.

Oldukça yoğun gündem içerisinde çok büyük bir emeğin ürünü olarak sizlerle buluşan ve 2021 yılının değerlendirmesini içeren eserimizde birbirinden değerli yazarlarımız çalışmalarını uzmanlıkları çerçevesinde sunarken analitik yaklaşımlarıyla birbirini tamamlayan bölümlerle kitaba bütüncül bir perspektif katmaktadırlar.

2021 yılında Karadeniz Havzasındaki gelişmelerin ele alındığı bu kitapta on sekiz makale yer almaktadır. Üç bölümden oluşan kitabımızın ilk bölümünde havzadaki ülkelerden onunun 2021 yılında yaşadıkları süreçler masaya yatırılırken; ikinci bölümde uluslararası aktörlerin havzaya yaklaşımları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise nispeten daha bağımsız makalelerle Karadeniz havzası farklı açılardan incelenmekte ve okuyucuya ilk iki bölümdeki makaleleri analitik olarak birleştirebilecekleri alan sunulmaya çalışılmaktadır.

Birinci bölüm Rukiye Patan'ın Türkiye'nin iç ve dış politika alanında ve ekonomik kapasitesinde önemli gelişmelerin gerçekteştiği bir yıl olan 2021'i değerlendirdiği "*Milli Çıkarların Gölgesinde Krizler Sarmalı: Türkiye 2021*" başlıklı çalışma ile başlamaktadır. Akabinde Hülya Kınık Azerbaycan'ın 2021 yılında genel görünümü üzerine bir çerçeve sunma amacı

taşıyan “44 Günde Gelen Zaferin Birinci Yıl Dönümünde Masada Güçlü Azerbaycan: 2021” makalesi; Vahit Guntay “Seçimleri Geride Bırakırken 2021 Yılı ve Bulgaristan’da Beklentiler”; Dilek Karadeniz Topal “Yenilginin Gölgesinde Ermenistan: 2021”; Hasan Yılmaz “Batı ile Bütünleşme Sürecinde Gürcistan: 2021”; Esra Çil Aydoğdu “Doğu’nun Gölgesinde Batı’ya Doğru İlerlemeye Çalışan Moldova: 2021”; Eda Tutak “Avrupa’nın Karadeniz’deki Stratejik Limanı Romanya: 2021”; Yaşar Sarı “Rusya’nın 2021 Görünümü”; Adnan Seyaz “İşgal Tehdidi Altında Ukrayna’nın Bir Yılı: 2021”; Gökhan Öçalan “Güç Dengesini Değiştirme Arayışında Yunanistan: 2021” başlıklı makaleleriyle havza ülkelerini ele almaktadırlar.

İkinci bölümde ise havzanın dışındaki aktörlerin havza ülkelerine yaklaşımları ve politika oluşturma süreçleri Murat Ülgül’ün “Biden’in Dış Politika Haritası ve Karadeniz Politikasına Yansımaları”; Fevzi Kırbaşoğlu ve Gökhan Öçalan’ın “NATO ve Rusya’nın Geniş Karadeniz Havzasındaki Mücadelesi: 2021”; Müge Yüce’nin “Geniş Karadeniz Havzası’nda Gelişen Çin-Rusya İş Birliği: Esnek ve Kırılgan İttifak Dönemi” ve Fevzi Kırbaşoğlu’nun “2021 Yılı Geride Bırakırken Avrupa Birliği’nin Geniş Karadeniz Havzası Stratejileri” başlıklı makaleleriyle incelenmektedir.

Son bölümde ise ilk iki bölümdeki makaleleri tamamlayıcı ve birleştirici olarak Hakan Ünay ve Murat Çemrek “Karadeniz’de Göç ve Sınır Politikaları”; İsmail Köse “Yüzüncü Yılında Lozan Barış Antlaşması: Türk Boğazları Geçiş Rejimi ve Montrö Öncesi Sorunlar”; Anıl Çağlar Erkan ve Ayça Eminoğlu “Karadeniz Bölgesi Enerji Dinamikleri”; Süleyman Temiz ve Ahmet Ateş “2021 Yılı ASEAN-Rusya İlişkileri” makaleleriyle elinizdeki eserin tamamlanmasını sağlamışlardır.

Yıllık mahiyetinde hazırlanan çalışmanın bu sayısının yayımlanması hususunda yazılarıyla katkıda bulunan değerli yazarlarımıza ve kitabımıza teveccüh gösteren saygıdeğer okurlarımıza teşekkür ederiz.

DOÇ. DR. ÖZGÜR TÜFEKÇİ
KTÜ-SAM Müdürü

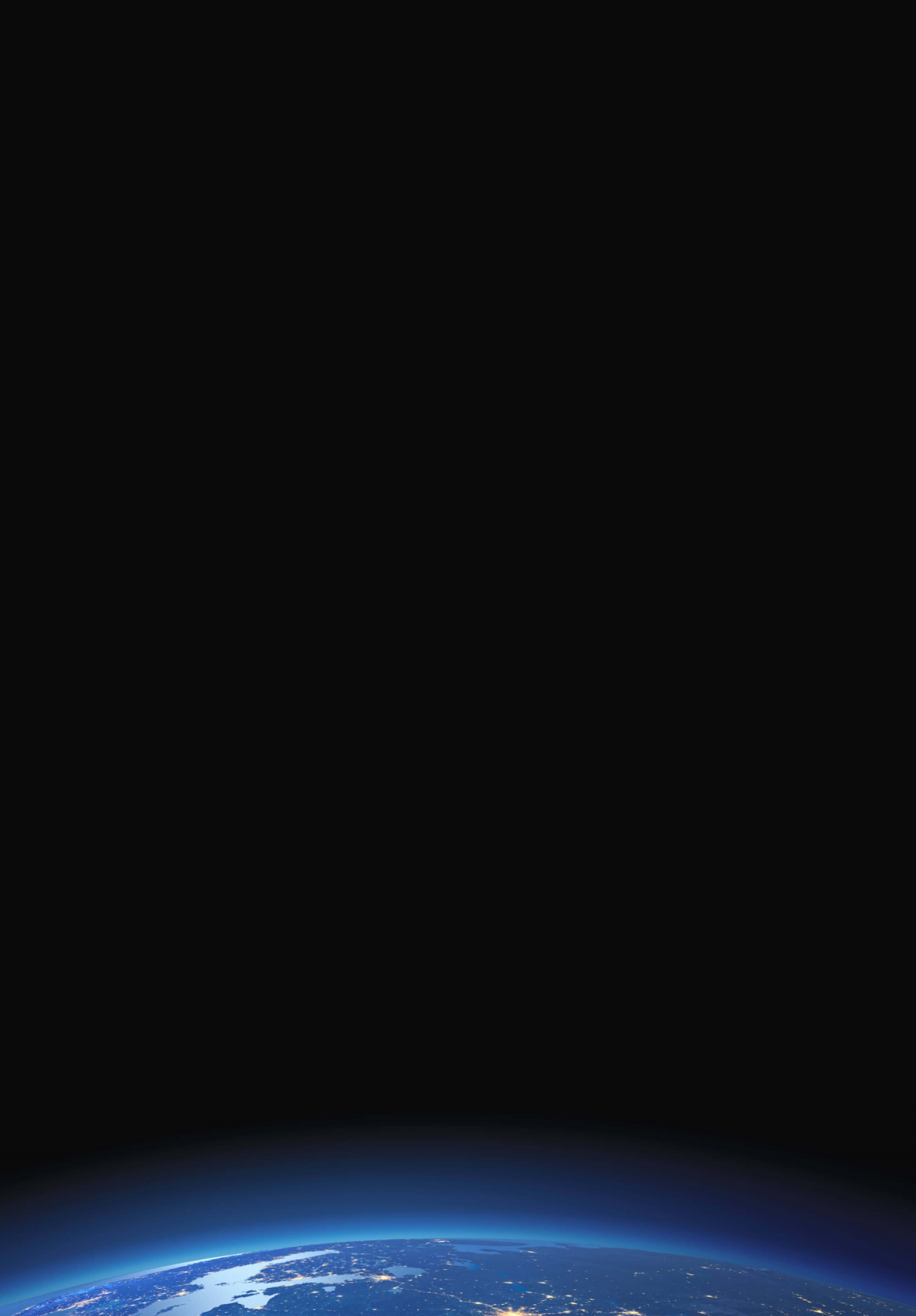
ARŞ. GÖR. FEVZİ KIRBAŞOĞLU
KTÜ-SAM Araştırmacı

Trabzon - Temmuz 2022

Bölge Ülkelerinin
2021 Görünümü

1. BÖLÜM

YENİLGİNİN GÖLGESİNDE ERMENİSTAN: 2021

Dilek Karadeniz Topal

[Doktora Öğr., Karadeniz Teknik Üniversitesi]

Giriş

Ermenistan, 2020 yılının siyasi ve ekonomik olumsuz gelişmeleri ışığında iç ve dış politikada hareketli bir yıl geçirmiştir. II. Dağlık Karabağ Savaşı'nın mağlubiyeti karşısında muhalefet partileri ve Ermeni halkı bir suçlu aramış ve kaybetmenin sorumluluğunu Başbakan Nikol Paşinyan'a yüklemiştir. Bu suçlama iç politikada karmaşık bir dönemin başlamasına zemin hazırlamıştır. Muhalefet partileri, meclis dışında var olan muhalif gruplar, kilise, ordu ve Cumhurbaşkanı Armen Sarkisyan Başbakan Nikol Paşinyan'ın istifasını talep etmişlerdir. Paşinyan Ermenistan halkından özür dilemiş fakat sorumluluğun tamamını kabul etmemiştir. Paşinyan, Moskova Ateşkes Anlaşması'nı imzalamaması durumunda Ermenistan'ın çok daha büyük kayıplar vereceğini, bu kayıpları önlemek amacıyla anlaşmayı kabul etmek zorunda kaldığını ifade etmiştir. İstifa etmesi yönünde çok fazla baskıya maruz kalan Paşinyan'a Ermenistan ordusunun önde gelenlerinin istifa etmesi hususunda bir bildiri yayımlamaları, darbe yapılacağı yorumlarına sebep olmuştur. Protestolar, mitingler, darbe ihtimali ve sokak karışıklıkları içerisinde Ermenistan'da iç savaşın patlak vermesi endişesi ortaya çıkmıştır. Tüm bu karışıklıklar Paşinyan'ın istifa taleplerine direnmesi ve genel seçimlerin 20 Haziran'da gerçekleşmesi ile bir nebze durulmuştur.

II. Dağlık Karabağ Savaşı'ndan sonra Rusya, Ermenistan ve Azerbaycan arasında imzalanan mutabakatla ateşkes sağlanmış fakat iki ülke arasındaki problemler kesin bir çözüme kavuşturulmamıştır. Savaş sırasında Azerbaycan'ın elinde kalan esir ve tutuklu Ermenileri iade etmemesi, Ermenistan'ın elinde bulundurduğu mayınlı arazi haritalarını paylaşmaması ve iki ülke sınırlarının kesinlik kazanmamasına bağlı olarak yaşanan sınır çatışmaları uluslararası alanda en önemli gündem maddelerinden biri olmuştur. Avrupa Birliği (AB), Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO), Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Minsk Grubu ve çeşitli devletler yıl boyunca taraflara esirleri iade etme, mayınlı arazilerin haritalarını paylaşma ve çatışmaları sonlandırma konularında çağrıda bulunmuşlardır. Bahsi geçen uluslararası örgütler ve devletler 2021 dönemi boyunca tarafları bir araya getirip veya ayrıca bir görüşme gerçekleştirip problemlerin çözülmesine katkı sağlamaya çalışmışlardır. Fakat Azerbaycan'ın uzlaşmanın geliştirilebilmesini Zengezur Koridoru'nun açılması koşuluna bağlaması ve Ermenistan'ın koridor fikrine karşı çıkması, iki ülke arasında mevcut koşullarda gerçek barışın sağlanabilmesi ihtimalini azaltmaktadır.

Ermenistan 2020 yılında meydana gelen gelişmelerin gölgesinde bir dönem geçirmiştir. İktidar, Dağlık Karabağ kaybının etkilerini azaltmak, savaşın ve salgının yıpratıldığı ekonomiyi düzeltmek adına aktif bir diplomasi ve iş birliği yürütmeye çalışmıştır. Bir taraftan kayıpları ortadan kaldırıp eski düzene dönemeye çalışmak diğer taraftan bölgenin değişen konjonktürüne adapte olmaya çalışmak Ermenistan'ın içinden geçtiği dönemin zorluğunu gözler önüne sermektedir. Bu dönemin genel görünümünü ve 2021 yılında Ermenistan'ın iç ve dış politika gelişmelerini incelemek üzere hazırlanan bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde "İç Politika Gelişmeleri" başlığı altında II. Dağlık Karabağ Savaşı mağlubiyetinin ülke içine yansımaları, 20 Haziran'da

gerçekleştirilen parlamento seçimleri, ekonomik ve diğer gelişmeler analiz edilecektir. İkinci bölümde “Dış Politika Gelişmeleri” başlığı altında II. Dağlık Karabağ Savaşı mağlubiyetinin dış politikaya yansımaları, AGİT’in etkinlik durumu, uluslararası örgütler ve devletlerle ilişkiler konuları incelenecektir.

İç Politika Gelişmeleri

Savaş yenilgisinin Ermeni toplumu tarafından kabullenilmesi mağlubiyetten sorumlu kişi veya kişilerin cezalandırılması isteğini ortaya çıkarmıştır. Ermenistan muhalif grupları ve halkı da bu doğrultuda sorumlu olarak gördüğü Paşinyan’ın görevden alınmasını ve yargılanmasını talep etmişlerdir. Paşinyan’ın mağlubiyetten sorumlu kişi olarak ülke yönetiminden vazgeçmek istememesi Ermenistan’da iç savaş söylemine varacak düzeyde karışık bir ortamın oluşmasına zemin hazırlamıştır. Paşinyan kendisini destekleyen büyük bir kesimin varlığı ve mağlubiyetin tek sorumlusu olarak kendisini görmemesi sebebiyle istifa etmemiş bunun yerine seçimlerin yapılması fikrini desteklemiştir. 2023 yılında gerçekleştirilmesi planlanan parlamento seçimlerinin siyasi gerilimi önleyebilmesi amacıyla 20 Haziran 2021 tarihinde yapılmasına karar verilmiştir. Paşinyan seçim sürecinde seçim yasasını değiştirmeye çalışmış fakat Cumhurbaşkanı Sarkisyan tarafından engellenmiştir. Tüm bu karışıklıkların etkisiyle Ermenistan para birimi dram değer kaybetmiş sık sık gıda fiyatlarında yüksek artışlar meydana gelmiştir. Buna rağmen bir önceki yıla göre büyüme eğilimi gösteren Ermenistan, Freedom House Ekonomik Özgürlük Endeksi’nde 2 puan baz artışı sağlayarak gelişme kaydetmiştir.

İç Politikada Dağlık-Karabağ Yenilgisi

Ermenistan ve Azerbaycan arasında meydana gelen II. Dağlık Karabağ Savaşı 9 Kasım’da yapılan ateşkesle sona ermiştir. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin’in arabuluculuğunda

yapılan ateşkesi Azerbaycan'ın ilerlemesini durdurmak amacıyla kabul eden Paşinyan ulusal ve uluslararası alanda birçok tepki ile karşılaşmıştır. Muhalif parti ve gruplar yenilginin sorumluluğunu Paşinyan'a yüklemiş ve Paşinyan'ın istifasını talep etmişlerdir. İstifa taleplerine karşı çıkan Paşinyan ise muhalifler tarafından yapılan protesto ve darbe söylemlerine karşı sert tedbirler almıştır. Ermenistan'da II. Dağlık Karabağ yenilgisi ile başlayan bu gergin siyasi ortam 2021 yılının Haziran ayında gerçekleştirilen genel seçimlere kadar devam etmiştir.

Azerbaycan ile yapılan mutabakat sonrası protestocular parlamento binasını, Başbakan'ın ofisini ve konutunu kuşatmıştır. Çeşitli yağmalamalarda bulunup çevreye zarar veren protestocular, Meclis Başkanı'na da zarar vermişlerdir (Azatutyun, 2020). Aynı gün 17 muhalif parti ve grup bir araya gelmiş ve Paşinyan'ın istifa etmesi gerektiğine dair ortak bir bildiri yayımlanmıştır. Meclisin en büyük muhalefet partisi olan Müreffeh Ermenistan Partisi (Prosperous Armenia Party), Ermenistan Cumhuriyetçi Partisi (Republican Party of Armenia), Ermeni Devrimci Federasyonu (Armenia Revolutionary Federation) ve meclis dışından birçok önemli oluşum Paşinyan karşısında birleşmiştir (France24, 2020). Muhalif grupların Paşinyan karşısında birleşmesi ve halkı mitingde davet etmesi 27 Eylül'de ilan edilmiş olan sıkıyönetim durumu ile hükümet tarafından engellenmeye çalışılmıştır. Muhalif partiler sıkıyönetimi kaldırmak için mecliste oylama gerçekleştirmiş fakat iktidar partisinin ret oyları ile sıkıyönetim hali 24 Mart tarihine kadar devam etmiştir. Miting yasağına rağmen Paşinyan'ın istifasına yönelik protestolar devam etmiştir. Başbakan Paşinyan anlaşmayı imzalamaması halinde daha fazla toprak kaybının yaşanacağı gerekçesi ile muhaliflerin istifa taleplerini kabul etmemiştir.

Cumhurbaşkanı Armen Sarkisyan, Ermenistan ordusu ve Ermeni Apolistik Kilisesi muhalif grupların yanında yer alarak Paşinyan'ın istifasını desteklemişlerdir. Cumhurbaşkanı

Sarkisyan, Ermenistan'ın içinde bulunduğu kaos durumunun ortadan kaldırılabilmesi için Başbakan Paşinyan'ın acilen istifa etmesi ve erken seçimlerin yapılması gerektiğini ileri sürmüştür. Sarkisyan'ın bu ifadeleri Paşinyan'ın yerine geçmeye çalıştığına dair spekülasyonlara neden olmuştur (Eurasianet, 2020). Ordunun Paşinyan'ı kötü yönetim ve yetersizlikle suçlaması ise darbe yapılabileceğine dair söylentilerin Ermenistan gündemini uzun bir süre meşgul etmesine sebep olmuştur. Genelkurmay Başkanı Albay Orgeneral Onik Gasparian ve 40 üst düzey askeri yetkili tarafından bir bildiri yayımlanmış ve bu bildiri Paşinyan tarafından darbe girişimi olarak nitelendirilmiştir (Ankasam, 2021). Akabinde Genelkurmay Başkanı'nın görevden alınması yönünde Cumhurbaşkanı Sarkisyan'a talepte bulunmuş Sarkisyan ise bu talebi reddetmiştir. Darbe söylentileri uluslararası alana da yansımış, başta ABD olmak üzere birçok devlet Ermenistan ordusunu siyasete karışmama konusunda uyarmıştır.

Kaybedilen toprakları ve verilen imtiyazları tersine çevirmek isteyen muhalif kesim Başbakan Paşinyan'ın istifa etmesi yönünde baskılarını arttırmış ve sokak gösterilerini teşvik etmiştir. Ermeni halkı muhalefetten gelen çağrılar üzerine uzun bir süre hükümete karşı protesto gösterisinde bulunmuştur. İstifa talepleri karşısında baskı altında kalan Paşinyan bazı bakanların görevlerine son vermiş, muhalif parti liderleri ve önde gelen protestocuların tutuklanmasını sağlamıştır. Paşinyan'ın dik bir duruş sergilemesi karşısında muhalif partiler birliği Paşinyan'ı görevden almak amacıyla çeşitli yollara başvurmuştur. Muhalif Partiler Birliği yönetiminde Paşinyan'ın varlığını kabul etmemeleri sebebiyle geçici başbakan olarak Vazgen Manukyan'ı atamışlardır. Paşinyan ise Ermeni halkının büyük çoğunluğunun kendisini desteklemesi sebebiyle istifa etmeyeceğini yinelemiştir. 17 muhalif grubun istifa talebi, Paşinyan'ın istifa talebini reddetmesi ve buna bağlı gelişen gergin siyasi ortam seçim dönemine kadar sürmüştür. Muhalifler erken seçim yapılmasına karşı çıkmış ve Paşinyan'ın

yönelttiği iş birliği teklifini reddetmişlerdir. Paşinyan'ın uzun uğraşları sonucu 20 Haziran'da yapılmak üzere erken seçim kararı alınmış ve bu karar halka sosyal medya aracılığı ile duyurulmuştur. Paşinyan seçimlerde aday olabilmek amacıyla 25 Nisan'da istifa etmiş, göreve geçici Başbakan olarak yeniden kendisini atamıştır.

Genel Seçimler

Ermenistan'ın II. Dağlık Karabağ Savaşı'nda aldığı yenilgi, ülke içinde birçok problemi beraberinde getirmiştir. Ermeni halkı kendi içinde Paşinyan yanlıları ve muhalif kanat olarak kutuplaşmış; protestolar, yağmalamalar, tutuklamalar ile birlikte ülkede siyasi bir belirsizlik ortamı oluşmuştur. Yönetime karşı yürütülen istifa politikaları nedeniyle 9 Aralık 2023 yılında yapılması planlanan parlamento seçimleri 20 Haziran 2021 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

Seçim süreci Paşinyan'ın erken seçim konusunda muhalifleri ikna etmesi ile başlamıştır. Dağlık Karabağ yenilgisi sonrası seçim fikrine yanaşmayan muhalif gruplar Paşinyan'ın ikna çabaları sonucu 18 Mart tarihinde erken seçim konusunda anlaşmaya varmışlardır (Massispoint, 2021). Ermenistan Anayasası erken bir seçimin olmasını Başbakanın istifa etmesi ve takip eden iki hafta içerisinde herhangi bir hükümetin kurulamaması koşuluna bağlamıştır (Armenia Constitute, 2021: 32). Bu sebeple Paşinyan'ın istifası üzerine muhalefet partileri ile yapılan anlaşma sonucu iki hafta süresince yeni bir hükümet kurulmamış ve parlamento erken seçim kararı almıştır. 20 Haziran 2021 seçimleri ile Ermenistan son dört yılda üçüncü seçimini gerçekleştirmiştir.

Erken seçim talebinin taraflarca kabul edilmesi ülke içindeki anlaşmazlıkları sonlandırmamış aksine yeni tartışma konularının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Muhalif kesim Paşinyan'ı yasadışı seçim kampanyası yapmakla ve seçimi kendi lehine çevirmek amacı ile çalışmalar yürütmekle suçlamıştır.

Seçim öncesinde iktidar partisi seçim kanununun değiştirilmesine yönelik olarak mecliste çalışma başlatmış ve kanunun meclisten geçmesini sağlamıştır. Fakat bu değişiklik Cumhurbaşkanı Sarkisyan tarafından onaylanmamıştır. Sarkisyan böyle bir değişikliğin seçimlerden en az bir yıl önce yürürlüğe girmesi gerektiğini ve bu kararın 2021 seçimleri için acele ile verilmiş bir karar olacağını gerekçe göstererek kararı reddetmiştir (Azatutyun, 2021a).

20 Haziran'da yapılan seçimlere toplamda 26 parti katılmıştır. Ermenistan Anayasası'na göre seçim barajı her bir parti için %5 ittifak partileri için %7 olarak belirlenmiştir. Seçim kampanyaları resmi olarak 7 Haziran'da başlamış ve 18 Haziran'da sona ermiştir. Toplamda 23 parti ve 4 ittifak partisinin katılım gösterdiği seçimler 20 Haziran'da gerçekleşmiş yalnızca üç parti barajı geçerek meclise girmeye hak kazanmıştır. Paşinyan'ın liderliğinde seçime katılan Sivil Mutabakat Partisi (Civil Contract Party) oyların %53,95'ini alarak lider parti olmuştur. Ermenistan'da 1998-2008 yılları arasında cumhurbaşkanlığı yapmış olan Robert Koçaryan'ın Ermenistan İttifak'ı (Armenian Alliance) %21,11 oy alarak meclisteki en güçlü ikinci parti olmuştur. Ermenistan Cumhuriyetçi Partisi (Republican Party of Armenia) ve Vatan Partisi (Homeland Part) birleşmesi ile oluşturulan Onur İttifakı (I Have Honor Alliance) oyların %5,22'sini alarak parlamentoya giren son parti olmuştur (Euronews, 2021). Toplamda 107 sandalyeden oluşan parlamentoda, 71 sandalye Sivil Mutabakat Partisi'nin, 29 sandalye Ermenistan İttifakı'nın ve 7 sandalye de Onur İttifakı'nın olmuştur. Eski Cumhurbaşkanı Robert Koçaryan seçimlerin şaibeli olduğu gerekçesiyle itiraz etmiş ancak Ermenistan Meclis Seçim Kurulu itirazları reddetmiştir. Anayasa Mahkemesi'ne yapılan itiraz başvuruları da reddedilmiş ve mahkeme 20 Haziran seçimlerinin sonuçlarını onaylamıştır. Meclis 2 Ağustos'ta açılmış ve yeni dönem görevine başlamıştır. Meclisin ilk oturumunda Paşinyan Başbakan olarak seçilmiştir. Sivil Mutabakat Partisi 18 Ağustos'ta 2021-2026 dönemini

kapsayan “Beş Yıllık Eylem Planı”nı sunmuş ve yalnızca Sivil Mutabakat Partisi’nin katılımıyla 70 oyla kabul etmiştir. Muhalefet partileri eylem planını bölge gerçeklerinden uzak olması sebebiyle reddetmiş ve oylamaya katılmamıştır.

Sivil Mutabakat Partisi parlamentoya 71 sandalye ile lider olarak girmiş olsa da seçim öncesi gerçekleştirmeyi planladığı kararlar için gerekli oy çokluğunu sağlayamamıştır. Anayasayı değiştirmek, cumhurbaşkanını görevden almak ve referandum yapmak için gerekli olan üçte iki çoğunluğu bir milletvekili ile kaybetmiştir (Kılıç, 2021b: 16). Cumhurbaşkanı Sarkisyan II. Dağlık Karabağ yenilgisinin sorumlusu olarak Paşinyan’ı kabul etmiş ve muhalif grupları desteklemiştir. Sarkisyan “Dördüncü Cumhuriyete Doğru” adlı bir makaleyi Ermenistan resmi devlet sitesinde yayımlamış, bu makale ile geçmişin özeleştirisini yapmış ve uygulanan yanlış taktiklerle savaşın kaybedileceğinin başından belli olduğunu ifade etmiştir.

Ekonomik Gelişmeler

Ermenistan’ın önemli iki sınır komşusu olan Azerbaycan ve Türkiye ile kötü ilişkilere sahip olması, COVID-19 salgınının devam eden olumsuz ekonomik etkisi ve 2020 yılında Karabağ’da alınan yenilgi neticesinde Ermenistan büyük bir ekonomik ilerleme sağlayamamıştır. 2020 yılında %7,6 oranında küçülen ekonomi için Ermenistan Merkez Bankası 2021 yılı için öncelikle %1,4 oranında büyüme öngörmüş yılın ilerleyen döneminde bu rakam Dünya Bankası tarafında %4,6 olarak güncellenmiştir (Finport, 2021). II. Dağlık Karabağ yenilgisi ile ülke içinde yaşanan gergin siyasi ortamın ekonomiye yansımaları olmuş, dram değer kaybetmiş ve gıda fiyatlarında sık sık fiyat artışları meydana gelmiştir. Büyük bir ekonomik gelişim sağlanamamasına rağmen bir önceki yıl ile karşılaştırıldığında ekonomide daha olumlu bir görünüm elde edilmiştir. Bunun en büyük sebeplerinden biri 2020 yılında dünyayı etkisi altına alan COVID-19 salgınının ekonomiye

olumsuz yansıması olmuştur. Ekonomik Özgürlük Endeksi'ne (Freedom Index Ranking) göre Ermenistan'ın ekonomik özgürlük puanı 2 baz yükselerek 71,9 olmuştur. Bu yükselişle birlikte ekonomik özgürlük bakımından Ermenistan 32. sıraya yükselmiştir (Heritage, 2021: 86). Bu gelişmeler ışığında Ermenistan Hükümeti 2022 yılı için %7'lik bir büyüme beklediğini açıklamıştır. ABD merkezli derecelendirme kuruluşu olan Fitch Rating ise 2022 yılında Ermenistan için %4'lük bir büyüme öngörmektedir (Fitchrating, 2021).

Ermenistan AB, ABD ve Rusya başta olmak üzere 2021 yılı içerisinde yatırım amaçlı destekler almış ve iş birlikleri gerçekleştirmiştir. AB, "Doğu Ortaklığı" çerçevesinde Ermenistan'da planladığı kalkınma programı için 1,5 milyar euro kaynak ayırmıştır. Bu miktar daha sonra 3,1 milyar euro olarak değiştirilmiştir. ABD Ulusal Kalkınma Ajansı (USAID), 2019 yılında başlatmış olduğu Kırsal Kalkınma Programı çerçevesinde Ermenistan'a sağlanacak fonun 2,65 milyon dolar daha arttırılmasına karar vermiştir (Armradio, 2021). Ermenistan'ın en büyük ticaret ortağı olan Rusya, Ermenistan'a yapılması planlanan yeni yatırımları için 1 milyon dolarlık bütçe ayrıldığını açıklamıştır. İran ile 2021 yılı başında ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla mutabakat imzalanmıştır. Birleşik Arap Emirlikleri'ne bağlı bir şirket güneş enerjisi santrali kurmak amacıyla Ermenistan ile 174 milyon dolarlık yatırım anlaşması imzalamıştır. Bu proje ile Ermenistan'ın en büyük güneş enerjisi santralinin inşa edilmesi planlanmaktadır.

Diğer Gelişmeler

Ermenistan'da Dağlık Karabağ yenilgisi, genel seçimler ve ekonomik meseleler dışında din, istihbarat ve Anayasa Mahkemesi üyelikleri ile ilgili önemli gelişmeler yaşanmıştır. Rus Ortodoks Kilisesi Kutsal Meclisi 15 Ekim'de Ermenistan'da din merkezi açma kararı aldığını duyurmuştur. Erivan'da ilk kez kurulacak olan Piskoposluğun kararı Katelikos Karekin II (tüm

Ermenilerin ruhani lideri) tarafından onaylanmıştır (Newsam, 2021a). Bu dini gelişmenin ardından Vatikan 27 Ekim tarihinde Erivan’da diplomatik temsilcilik açma kararı almıştır. Ermenistan ile ilişkilerini güçlendirmek amacıyla açılan temsilcilik Vatikan’ın Apolistik Rahiplik Ofisi olarak adlandırılmıştır (Asbarez, 2021).

Başbakan Paşinyan seçim sonrası meclise sunduğu 5 Yıllık Eylem Planı’nda ordunun modernizasyonunun sürdürülebilirliği, aktif bir dış politika ve istikrarlı bir ulusal güvenliğinin oluşturulması için dış istihbarat servisinin kurulması gerektiğini ve beş yıl içinde bu istihbarat servisinin kurulacağını açıklamıştır (Newsam, 2021b).

Ermenistan’da “1 Mart 2008” olarak anılan olaylarda polise protestocuları vurma emrini veren Koçaryan 2018 yılında Paşinyan’ın iktidara gelmesi ile yargılanmaya başlanmıştır. Anayasa Mahkemesi Koçaryan lehinde karar verince Başbakan Paşinyan mahkeme üyelerinin görevden almak istemiş bunun içinde çeşitli yollara başvurmuştur. Paşinyan Anayasa Mahkemesi üyelerinin atanma sonrası 65 yaşına kadar görevi sürdürebilme hakkını anayasadan çıkarmak amacıyla çalışmalar başlatmıştır. Yasada 65 yaşına kadar olan görev süresini 12 yıl olarak değiştirmiştir. Başbakan karar öncesi atanan yargıçları görevden alamayınca konuyu referanduma götürme kararı almış fakat COVID-19 salgınının patlak vermesi ile bu kararı gerçekleştirilememiştir. Salgın nedeniyle oluşan belirsizlik ortamından faydalanarak Mecliste yapılan özel bir oturum ile Anayasa Mahkemesi Başkanı Hrayr Tovmasyan ve üç yargıcın görevine son vermiştir. Başkan ve üç yargıç konuyu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)’ne taşımış ve yürütmenin durdurulmasını talep etmişlerdir. AİHM bu talebi temel bir hakka ciddi bir zarar verme riski taşıması gerekçesiyle reddetmiştir (ECHR, 2020: 209).

Dış Politika Gelişmeleri

II. Dağlık Karabağ Savaşı ve devamında yaşanan yoğun diplomasi trafiği uluslararası toplumun 2021 gündemi içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Dünyada durum böyle iken Ermenistan da tüm dış politikasını Dağlık Karabağ meselesi ekseninde yürütmüştür. Ermenistan dış politikası savaş sonrası eski düzeni sağlama ve kayıplarını minimum seviyeye indirmeye odaklanmıştır. Bu amaçla Ermenistan, Azerbaycan'ı çeşitli mahkemelere şikâyet etmiş, Nahcivan ve Azerbaycan arasında açılması planlanan Zengezur Koridoru'nu reddetmiştir.

AGİT Minsk Grubu üyeleri ve uluslararası sistemin önemli birer aktörü haline gelmeye çalışan devletler II. Dağlık Karabağ Savaşı sonrası barışın planlamasında bulunmak istemiş, bu amaçla birçok görüşmenin yapılmasına katkıda bulunmuşlardır. Ateşkes anlaşmasında öncü olan Rusya, iki ülke arasında üst düzey birçok görüşme gerçekleştirmiştir. Savaş sonrası gerçekleştirilen ilk görüşme Rusya öncülüğünde 11 Ocak'ta yapılmış ve bu görüşme sonrası süreç adına önemli nitelik taşıyan ateşkes anlaşmasının uygulamasına yönelik metin imzalanmıştır. Bu görüşme sonrası birçok çözüm girişimi desteklenmiş fakat esirler, mayın haritaları ve koridor meseleleri üzerinde herhangi bir gelişme sağlanamamıştır. Ermenistan, dış politikada komşuluk ilişkileri çerçevesinde Rusya'ya daha bağımlı hale gelmiş, Türkiye ile ilişkileri düzeltme ihtimali oluşmuş, İran'dan aldığı destek azalmış ve Gürcistan ile ilişkilerin genel seyrini korumuştur.

II. Dağlık Karabağ Yenilgisinin Dış Politika Yansımaları

Ermenistan, Azerbaycan ile 44 gün süren çatışma sonrası iç politika ve dış politikada yoğun bir dönem geçirmiştir. İç politikada hükümetin istifasına yönelik baskılar ve erken seçim meseleleriyle uğraşmış dış politikada ise Dağlık Karabağ yenilgisinin etkisini en alt düzeye indirmek amacıyla çalışmalar başlatmıştır. Rusya ile yapılan mutabakat sonrası 20 Kasım'da Ağdam, 25 Kasım'da Kelbecer ve 1 Aralık'ta Laçın toprakları

Azerbaycan'a verilmiştir. Rusya'nın öncülüğünde 2021 dönemi süresince Ermenistan ve Azerbaycan arasında uzlaşmaların sağlanabilmesi adına birçok görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerin ilki 11 Ocak tarihinde İlham Aliyev ve Paşinyan'ın katılımıyla Moskova'da gerçekleşmiştir. Üç liderin görüşmesi dışında Putin-Aliyev ve Putin-Paşinyan ikili görüşmeleri de yapılmıştır.

Putin görüşme sonrası yaptığı açıklamada Rusya sayesinde yaklaşık 48 bin mültecinin Karabağ'a döndüğünü bildirmiştir. Yaklaşık dört saat süren görüşme sonunda bir bildiri imzalanmıştır. 9 Kasım 2020 tarihinde imzalanan ateşkes anlaşmasının uygulamasına yönelik imzalanan metnin maddeleri aşağıdaki gibi sıralanmıştır;

- Bölgedeki tüm ekonomi ve ulaşım iletişiminin açılmasına ilişkin 9 Kasım 2020 tarihli mutabakatın 9. Maddesinin uygulanması amacıyla, Rusya Federasyonu Başkanı Vladimir Putin'in öncülük ettiği Azerbaycan Cumhuriyeti ve Ermenistan Cumhuriyeti başbakan yardımcıları ve Rusya Federasyonu Hükümeti Başkan Yardımcısı tarafından eş başkanlık edilen üçlü bir çalışma grubu kurulması önerisini destekliyoruz.
- Çalışma grubu, ilk toplantısını 30 Ocak 2021'den önce gerçekleştirecek ve bunun sonucunda, Bildiri'nin 9. Maddesinin uygulanmasından kaynaklanan ana faaliyet yönergelerinin bir listesini oluşturacak, kara ve demir yollarının kurulması önceliğinde taraflar olarak anılacak olan Azerbaycan Cumhuriyeti, Ermenistan Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu arasında kararlaştırılan diğer talimatlar belirlenecektir.
- Öncelikli faaliyet yönergelerini uygulamak amacıyla, çalışma grubunun eş başkanları tarafların ilgili makam ve kuruluşlarının yetkililerinden oluşacak uzman alt gruplarının oluşturulmasını onaylayacaktır. Uzman alt

grupları, çalışma grubunun toplantısını takip eden bir ay içinde, uygulanması için gerekli kaynakları ve faaliyetleri belirten projelerin bir listesini taraflarca en üst düzeyde onaylanmak üzere sunacaktır.

- Çalışma grubu, 1 Mart 2021'den önce, en üst düzeyde taraflarca onaylanmak üzere bir zaman çizelgesi, Ermenistan ve Azerbaycan'dan geçen veya bu iki ülke toprağını birbirine bağlayan uluslararası ulaşım güvenliğinin sağlanması organizasyonu ve uygulanması için gerekli yeni altyapı tesislerinin restorasyonunu ve kurulumunu öngörecektir bir listesini sunacaktır (Republic of Azerbaijan MFA, 2021).

Rusya, Ermenistan ve Azerbaycan'ın 11 Ocak görüşmesi sonrasında planlanan çalışma grupları oluşturulmuş ve faaliyet göstermeye başlamıştır. 2021 yılı süresince Başkan, Başkan Yardımcısı, Dışişleri Bakanı ve farklı yönetim düzeylerinde birçok görüşme yapılmış fakat kayda değer bir ilerleme sağlanamamıştır. Bu durumun sebebi Ermenistan ve Azerbaycan'ın 9 Kasım'da imzalanan anlaşmanın karşılıklı hükümlerini yerine getirmemelerinden kaynaklanmaktadır. Ermenistan çatışmalar sonrası Azerbaycan'ın elinde kalan esirlerin tamamının iade edilmesini talep etmektedir. Azerbaycan ise Ermenistan'ın çatışma sonrası çekildiği mayınlı arazilerin haritasını talep etmektedir. Her iki taraf da ilerleme koşulunu bu problemlerin çözümüne bağlamaktadır. Taraflar 26 Kasım tarihinde Rusya önderliğinde bir araya gelmiş 9 Kasım 2020 ve 11 Ocak 2021 beyannamelerinin koşulsuz şekilde uygulayacaklarına dair yeni bir taahhütname imzalamışlardır.

9 Kasım Moskova Ateşkes Anlaşması tarafların ellerinde bulundurduğu esirlerin herhangi bir koşula bağlı olmadan iade edilmesini öngörmektedir. Fakat Ermenistan, Azerbaycan'ın elinde tuttuğu yaklaşık 100 kadar esirin serbest bırakılmadığını ileri sürmektedir. Azerbaycan ise elinde çatışma döneminden

kalma herhangi bir esirin bulunmadığını tutuklu bulunan Ermeni askerlerin çatışma dönemi sonrası Azerbaycan toprakları içerisinde yakalandığını bu nedenle tutuklu iadesinin Ateşkes Anlaşması'nın kapsamı dışında kaldığını ileri sürmektedir. Uluslararası alanda Azerbaycan'ın tutuklu Ermeni askerleri iade etmemesi büyük tepki toplamıştır. BM esirlerin iade edilmesi konusunda Azerbaycan'a çağrıda bulunmuştur (UNHR, 2021). AB ise tüm savaş esirleri ve tutukluların derhal iade edilmesi konusunda bildiri yayımlamıştır (Europarl, 2021a). Azerbaycan ise sivil halkın bölgeye dönebilmesi için mayınlı arazilerin haritalarını talep etmiş Ermenistan'ın bu haritaları vermemesi üzerine Ermenistan'ı 9 Kasım Moskova Ateşkes Anlaşması'na uymamakla suçlamıştır. Çeşitli örgütler ve devletler esirlerin ve tutukluların iadesi ve mayınlı arazi haritalarının paylaşılması konusunda Ermenistan ve Azerbaycan'a baskıda bulunmuştur. 13 Haziran ve 4 Temmuz tarihlerinde Ermenistan bazı mayınlı arazilerin haritalarını Azerbaycan'a vermiş, Azerbaycan'da Ermenistan'a toplamda 30 esiri iade etmiştir (Agenda, 2021).

Dağlık Karabağ anlaşmazlığının çözülmesinde engel olan diğer bir mesele Ermenistan ve Azerbaycan arasındaki uluslararası sınırların belirlenmesi sorunudur. İki devlet arasındaki sınırların Sovyetler döneminde çizilmiş olması ve aynı Cumhuriyet altında olmaları sebebiyle üzerinde durulmaması sınır konusunda belirsizlikler oluşturmaktadır. Ermenistan ve Azerbaycan arasında sınırların ihlal edildiğine dair suçlamalarla 12 Mayıs, 27 Temmuz ve 16 Kasım tarihlerinde sınır çatışmaları yaşanmıştır. Ermenistan ve Azerbaycan sınırların net olmaması sebebiyle karşı tarafın sınır ihlali yaptığını ve bu gerekçe ile bu çatışmaların başladığını ileri sürmektedirler. Ermenistan 12 Mayıs tarihinde Azerbaycan'ın sınır hattını üç km ihlal ettiği gerekçesi ile suçlamalarda bulunmuştur. 27 Temmuz'da Nahcivan sınırında çatışmalar yaşanmıştır. 16 Kasım'da Ermenistan Savunma Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada Azerbaycan'ın, Ermenistan'ın doğu sınırında bulunan

Geçakunik bölgesine doğru ilerlediğini ve çatışmaların devam ettiğini bildirmiştir. Ermenistan bu ilerleme karşısında Rusya'dan yardım istemiştir. Azerbaycan ise sınırda yaşanan çatışmanın gerekçesini Ermeni sınırından yapılan askeri tahrikler olarak göstermiş ve Ermeni askerlerin silahlarından arındırılıp esir alındığını bildirmiştir (Kılıç, 2021c: 24). Uluslararası Örgütler ve devletler Azerbaycan'a tepki göstermiş fakat herhangi bir karşılık alamamıştır.

9 Kasım Ateşkes Anlaşması çerçevesinde ateşkesin korunması amacıyla planlanan Rusya ve Türkiye gözlem güçleri 30 Ocak 2021 tarihinde yapımı tamamlanan merkezle faaliyetine başlamıştır. Ağdam'da kurulan gözlem merkezi ile Türkiye ilk kez Güney Kafkasya'da asker bulundurma hakkı elde etmiştir. Merkezde Rusya ve Türkiye'den toplamda 120 asker ve insansız hava araçlarının görev yapması planlanmaktadır. Bu gözlem merkezinin iki devlet arasında meydana gelecek problemlerin çözümüne yardımcı olması beklenmemektedir. Çatışmanın tarafları olan Ermenistan ve Azerbaycan'ın merkezde yer almaması ve taraf olmayan Türkiye'nin resmi olarak fiilen müdahale edememesi gözlem merkezinin işlevsel olmayacağı yönünde yorumlara sebep olmuştur (Racz, 2021).

Ateşkes Anlaşması ve 2021 yılı içerisinde üst düzey birçok noktada görüşmeler yapılmasına rağmen Dağlık-Karabağ'ın statüsü henüz netleşmemiştir. İlham Aliyev Dağlık-Karabağ'da 25 bin kişinin yaşaması sebebiyle bölgenin herhangi bir statüye ihtiyaç duymadığını savunmaktadır (Jamnews, 2021). Aliyev 15 Ağustos'ta yaptığı açıklamada Zengezur Koridoru'nun açılması ve Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün tanınması karşılığında Ermenistan ile bir barış anlaşması imzalamak istediğini fakat Ermenistan'ın anlaşma taraftarı olmadığını belirtmiştir (Vpk, 2021). Ermenistan ise Dağlık-Karabağ'da halka kendi kaderini tayin hakkının verilmesi ve yerinden edilmiş Ermenilerin bölgeye güvenli bir şekilde dönmesi gerektiğini savunmaktadır. Azerbaycan Zengezur Koridorunun Ateşkes Anlaşması'nda

görüŖülüp kesinleŖtiđini iddia ederken, Ermenistan koridordan haberdar olmadığını ileri sürmektedir. Azerbaycan tarafı koridorun yapılması halinde Ermenistan'ın İran ve Rusya ile doğrudan bağlantı kurabileceğini belirtmektedir. Ermenistan ise kendi topraklarında böyle bir koridora izin vermeyeceğini beyan etmektedir (Panarmenian, 2021).

Ermenistan ve Azerbaycan dönem içerisinde karşılıklı olarak AİHM'e Ŗikâyetle bulunmuşlardır. Taraflar, sivillere yönelik yapılan saldırılar, sivil mülklere yönelik saldırılar, sivillerin infazı, işkence ve kötü muamele dahil olmak üzere İnsan Hakları Sözleşmesi'nin yaygın olarak ihlal edildiği iddiasıyla mahkemeye başvurmuşlardır. Azerbaycan 15 Ocak ve 4 Haziran tarihlerinde olmak üzere iki defa AİHM'e başvuruda bulunmuştur. Azerbaycan 4 Haziran'da AİHM'e yaptığı başvuruda Ermenistan'ın mayın döŖeli bölgelerin haritalarını vermemesinin insanlık suçu oluşturduğunu ileri sürmüştür (Apa, 2021). Azerbaycan Lahey'de gerçekleştirilen ilk duruşmada 9 Kasım'dan bu yana bölgede mayın patlamalarından kaynaklı olarak 65 sivilin öldüğünü Ermenistan'ın etnik temizlik politikası izlediğini, mayın temizleme işleminin en az 10 yıl süreceğini ve bunun da daha fazla sivilin ölümüne sebep olacağını savunmuştur (Courthousenews, 2021). Ermenistan ise hem Azerbaycan hem de Türkiye aleyhinde AİHM'e başvuruda bulunmuştur. Ermenistan 1 Şubat tarihinde Azerbaycan'ı insanlığa karşı suç işlemekten Ŗikâyetle bulunmuştur. Ermenistan AİHM'e tutuklular ve esirler konusunda da ayrıca bir tutanak sunmuştur. Ermenistan, Türkiye'nin Suriyeli paralı askerleri savaş süresince sınıra taşınması ve Azerbaycan silahlı kuvvetlerine yardım sağlanması sebepleriyle insan haklarını ihlal ettiğini ileri sürmüş ve AİHM'e başvuruda bulunmuştur.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan 14 Haziran'da Azerbaycan'a bir ziyarette bulunmuş ertesi gün Şuşa'da Aliyev ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. Erdoğan ve Aliyev bu görüşme sonrası 'Şuşa Beyannamesi'ni imzalamışlardır. Bu beyannameye

göre iki ülke enerji güvenliği, Güney Gaz Koridoru, ekonomi, ticaret, kültür ve spor alanlarında iş birliklerinin seviyesini yükseltmeyi amaçlamaktadır. Erdoğan anlaşma sonrası yakın zamanda Türkiye'nin Şuşa'da konsolosluk açacağı ve iki ülkenin insansız hava aracı üreteceği açıklamasında bulunmuştur (Al-Monitor, 2021). Erdoğan bölgeye ikinci ziyaretini 26 Ekim tarihinde gerçekleştirmiştir. Azerbaycan hükümetinin Fuzuli'de inşa ettiği havalimanının açılışına katılmıştır.

9 Temmuz tarihinde Azerbaycan'da görev yapmakta olan diplomatlar ve uluslararası kuruluşların temsilcileri yetkililerin daveti üzerine Karabağ'ın ikinci büyük şehri olan Şuşa'ya ziyarette bulunmuşlardır. Bu davetin temel amacı Fuzuli ve Şuşa'da yürütülen restorasyon ve imar çalışmalarını ziyaretçilere göstermek ve Azerbaycan'ın kültürel mirası hakkında bilgi vermek olarak açıklanmıştır (Pressreader, 2021). Ziyarete Türkiye, Pakistan, İtalya, Avusturya, İsveç, Polonya, İsrail, Çin, Japonya, Malezya, Güney Kore, Beyaz Rusya, Ukrayna, Brezilya, Meksika, Suudi Arabistan, Katar, Cezayir ve diğer ülkelerin büyükelçileri ile BM Mülteciler Yüksek Komiserliği ve Dünya Sağlık Örgütü Temsilcileri katılmıştır. Yapılan bu ziyarete AGİT Minsk Grubunun eş başkanları Rusya, ABD ve Fransa temsilcileri katılmamıştır. Bu durum Azerbaycan medyasında tepkiyle yorumlanmıştır. Ermenistan ise Şuşa'ya yapılan ziyaretleri kabul edilemez bulmuş, katılan ülke temsilcilerinin Ermenistan ile iş birliği ruhuna aykırı olduğunu sözlü nota ile elçiliklere bildirmiştir (Armenpress, 2021a).

AGİT Minsk Grubu İşlevini Yitirdi mi?

AGİT Minsk Grubu, Ermenistan ve Azerbaycan arasında çatışma konusu olan Dağlık-Karabağ meselesinin çözümü için kurulmuştur. Fakat 27 Eylül 2020 tarihinde başlayan ve 9 Kasım 2020 tarihinde Rusya'nın uzlaştırması ile sona eren çatışmalar sonrası Minsk grubu problemin çözümü noktasında aktif olarak yer almaması sebebiyle eleştirilerin hedefi olmuştur.

Aliyev çatışmaların sonlanmasının hemen ardından Minsk Grubu'nu görevini yapmamakla eleştirmiştir. Aliyev 25 Ağustos 2021 tarihinde yaptığı açıklamada 30 yıl süresince iki ülke arasında problemin çözülmesine dair birçok fırsatın kaçırıldığını ve Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü tesis etmek zorunda bırakıldığını, bu durumun Minsk Grubu'nunun yeterince çabalamamasından kaynaklandığını belirtmiştir (Azatutyun, 2021b). Aliyev bu açıklamasını Rusya Devlet Başkanı Putin ve Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'un Minsk Grubu'nu canlandırma görüşmesinden sonra yapmıştır. Ermenistan tarafında ise Minsk Grubu'na yönelik iki farklı tutum hâkim olmuştur. İktidar kanadı Minsk Grubu'nun katılımı ile daha fazla kazanım elde edeceği inancıyla gruba desteğini sunmuş ve grubun canlanması için girişimlerde bulunmuştur. Ermenistan'da Azerbaycan ile yapılan savaşta yenilginin sebebi olarak Paşinyan'ı sorumlu tutan kesim ise Minsk Grubu'na karşı da olumsuz bir yaklaşım sergilemiştir. Minsk Grubu'nun yeterli yetkiye sahip olmaması ve 30 yıl süresince problemin çözümüne herhangi bir katkı sağlamamış olması bazı kesimlerce işlevselliğini kaybetmesi olarak yorumlanmış, daha iyi bir çözüm mekanizması oluşturulabilmesi için Minsk'in derhal ortadan kaldırılması gerektiği ileri sürülmüştür (Cutler, 2021).

Minsk Grubu yapılan eleştirilere rağmen 2021 yılı süresince birtakım faaliyetlerde bulunmuştur. Minsk Grubu Eş Başkanları 17 Şubat'ta Ermenistan ve Azerbaycan Dışişleri Bakanları ile toplantı gerçekleştirmiştir. Eş Başkanlar 13 Nisan'da taraflara üst düzey siyasi diyalogu sürdürme çağrısında bulunmuş, 11 Kasım'da UNESCO Genel Kurul toplantısı için Paris'e gelen Dışişleri Bakanları ile ayrı ayrı görüşme yapmışlardır. Eş Başkanlar sorunun somut görüşmelerle çözülmesi konusunda taraflara çağrıda bulunmuştur. Rusya'nın arabuluculuk yaparak ön planda kalmasından rahatsızlık duyan ABD Minsk Grubu'nun Dağlık Karabağ'ın statüsünün belirlenmesinde daha aktif rol almasını desteklemektedir.

Uluslararası Örgütlerle İlişkiler

Ermenistan ile AB ilişkilerinin 2021 dönemi içinde temel belirleyicisi Dağlık Karabağ meselesi olmuştur. 9 Kasım'da yapılan Ateşkes sonrası AB tarafların savaştan uzlaşması çağrısında bulunmuştur. AB, Sivillerin korunması, yabancı müdahalelerin engellenmesi, esir ve tutukluların iade edilmesi ve mayınlı arazilerin haritalarının paylaşılması konularında taraflara çağrıda bulunmuştur. AB, AGİT Minsk Grubu aracılığı ile meselenin çözümüne destekte bulunduğunu kabul etmektedir. Avrupa Parlamentosu (AP) II. Dağlık Karabağ Savaşı'nda Azerbaycan'a askeri yardım sağlaması, savaşa müdahil olması ve yabancı paralı askerleri bölgeye getirmesi sebebi ile 22 Ocak tarihinde Türkiye'ye bir kınamada bulunmuştur. AP bölgede yaşanan çatışma sonrası oluşan belirsizlik ortamında Dağlık Karabağ'ın statüsünü bölgede yaşayan halkın belirleyeceği görüşünü desteklemiştir (Europarl, 2021b). Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi 21 Nisan'da gerçekleştirdiği oturumda Azerbaycan'a Ermeni esir ve tutukluları iade etmesi konusunda çağrıda bulunmuştur. Avrupa Konseyi Başkanı Charles Michel 15 Aralık tarihinde Brüksel'de yapılan VI. Doğu Ortaklığı Zirvesi'ne Paşinyan ve Aliyev'i davet etmiş ve taraflardan olumlu yanıt almıştır. Bu davet bazı kesimlerce AB'nin Rusya, Türkiye ve İran gibi bölge ülkelerinin olmadığı bir platformda Ermenistan ve Azerbaycan meselesinde ön plana çıkmaya çalıştığı şeklinde yorumlanmıştır (Azatutyun, 2021c). Michel, Ermenistan ve Azerbaycan'a müzakereleri sürdürmeleri konusunda çağrıda bulunmuştur. Görüşmenin ardından Michel tarafların bağlantı hatları üzerine anlaşma sağladığını ve AB'nin bağlantı hatlarını ekonomik anlamda desteklemeye hazır olduğunu ifade etmiştir (Armenpress, 2021b).

Ermenistan ve BM arasındaki ilişkiler AB ile olduğu gibi pasif bir dönem geçirmiştir. BM, yaşanan gelişmeler karşısında gerilimi azaltmak amacıyla taraflara diyalog kurma ve

problemleri çözüme çağrısında bulunmuştur. BM, 1 Şubat tarihinde çatışmayla bağlantısı olan ve özgürlüklerinden yoksun olan tüm tutuklu ve esirlerin Ermenistan'a iade edilmesi konusunda Azerbaycan'a çağrıda bulunmuştur. 22 Eylül'de BM Genel Kurulu'nun New York'ta gerçekleşen 76. oturumunda Dağlık Karabağ sorunu görüşülmüş ve 9 Kasım Ateşkes Anlaşması'nın uygulanması konusunda uzlaşmaya varılmıştır. Ermenistan ve Azerbaycan II. Dağlık Karabağ Savaşı sonrası Uluslararası Adalet Divanı'nda karşılıklı suçlamalarda bulunmuştur. Azerbaycan Ermenistan'ı etnik temizlik yapmak ve ırk ayrımcılığını ortadan kaldırmaya yönelik uluslararası sözleşmeyi ihlal etmekle suçlamıştır (Apnews, 2021). Ermenistan ise elinde bulunan tüm haritaları verdiğini fakat Azerbaycan'ın mayınlı bölge taktiğini kullanarak mağdur görünümü oluşturma niyetinde olduğunu ileri sürmüştür. BM Uluslararası Adalet Divanı, Azerbaycan ve Ermenistan'a çatışmayı ağırlaştırmama ve birbirlerinin vatandaşlarına karşı ayrımcılığı önleme talimatı vermiştir. Ermenistan-Azerbaycan gerilimi dışında BM ile Ermenistan arasında "Ermenistan için BM Kalkınma Programı 2021-2025" belgesi imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Ermenistan'a 230 milyon dolarlık maddi destek sağlanması planlanmaktadır.

Ermenistan ile NATO'nun 2021 döneminde olan ilişkilerinin temel düzlemi Türkiye'nin Azerbaycan desteği üzerinden şekillenmiştir. Türkiye'nin bir NATO üyesi olarak II. Dağlık Karabağ Savaşı'nda Azerbaycan'ın yanında yer alması Ermenistan tarafından büyük tepkiyle karşılanmıştır. Ermenistan Cumhurbaşkanı Sarkisyan Türkiye'nin NATO aracılığı ile elde ettiği silahları Ermenistan halkı üzerinde kullandığı iddiasında bulunmuştur (Politiko, 2020). NATO Genel Sekreterinin Güney Kafkasya ve Orta Asya'dan sorumlu özel temsilcisi Javier Colomina Piriz Ermenistan'a gitmiş ve hem Başbakan Paşinyan hem de Savunma Bakanı Asrhak Karapetyan ile görüşmüştür. Savunma Bakanı Türkiye'nin II. Dağlık Karabağ Savaşı'na aktif katılımının bölgede barış ve

istikrarın korunması görevinde NATO'ya olan güveni azalttığı yönünde açıklamada bulunmuştur.

Devletlerle İlişkiler

Ermenistan-Rusya ilişkileri Dağlık Karabağ meselesinde Rusya'nın öncü devlet olması sebebiyle aktif bir dönem geçirmiştir. Ermenistan ve Azerbaycan arasında uzlaşmanın sağlanması ve 9 Kasım Ateşkes Anlaşması'nın sürdürülebilirliği açısından Rusya her bir devletle birçok görüşme gerçekleştirmiştir. 11 Ocak, 13 Mart, 8 Kasım ve 26 Kasım tarihlerinde Putin, Paşinyan ve Aliyev ortak görüşmeler yapmıştır. Putin ve Paşinyan Azerbaycan haricinde de görüşmeler gerçekleştirmiş, Dışişleri Bakanları ve çalışma grupları nezdinde de iki devlet daima iletişim halinde olmuştur. Rusya Ermenistan'ın Türkiye ile ilişkilerinin geliştirilmesi konusunda da yardıma hazır olduğunu belirtmiştir. İki devlet Dağlık Karabağ meselesi haricinde ekonomik amaçlarla da bir araya gelmiştir. 22 Aralık'ta Rusya ve Ermenistan arasında Hükümetlerarası Ekonomik İşbirliği Komisyonu'nun 20. toplantısı yapılmıştır. Ermenistan'ın başkenti Erivan'da gerçekleştirilen toplantıda ikili ticaret ve ekonomik iş birlikleri değerlendirilmiş ticaret hacminin geliştirilmesi ve bölgeler arası bağın güçlendirilmesi konusunda anlaşmaya varılmıştır. Rusya, Ermenistan'ın en büyük ticaret ortağı konumunda bulunmaktadır. Rusya-Ermenistan ticareti bir önceki yıla göre %9,3 artarak 2,1 milyar dolara ulaşmıştır (The Russian Government, 2021). İki devlet ticaret hacmini arttırmak amacıyla "Uzun Vadeli Ekonomik İşbirliği için Hükümetlerarası Program" hazırlamışlardır. Programın 2022 yılının ilk çeyreği bitmeden imzalanması kararlaştırılmıştır.

Ermenistan-Türkiye ilişkileri 2021 döneminde olumsuz görünümünü sürdürmesine rağmen ilerleyen süreçte ilişkilerin yeniden başlatılabileceğine dair sinyaller verilmiştir. Ermenistan, II. Dağlık Karabağ Savaşı'nda yenilmesinin en

temel sebeplerinden birinin Türkiye olduğunu ileri sürmüştür. Türkiye'nin Azerbaycan'a askeri anlamda destek vermesi ve Suriye'den paralı savaşçı getirdiği iddiasıyla Ermenistan-Türkiye ilişkileri zorlu bir döneme girmiştir. Mevcut durumda kötü olan ikili ilişkiler, II. Dağlık Karabağ Savaşı ile daha kötü bir noktaya gelmiştir. Azerbaycan uluslararası birçok kuruma Türkiye'yi şikâyet etmiş ve 20 Ekim 2020'de Türkiye'ye karşı ithalat yasağı kararı almıştır. Ermenistan'ının dördüncü büyük ticaret ortağı olan Türkiye'ye karşı bu kararı alması Ermenistan'ın ekonomik anlamda zorlu bir dönem geçirmesine sebep olmuştur. Fakat bu duruma rağmen uygulamanın altı ay daha uzatılmasına karar verilmiştir. Bu dönemde Ermenistan ve Türkiye ilişkileri açısından önemli bir karar da ABD'den gelmiştir. Kaliforniya Eyalet Valisi'nin 1982 yılında Başkonsolos Kemal Arıkan'ı şehit eden Ermeni terörist Hampig Sasunyan'ı affetmesi ve Sasunyan'ın Ermenistan'a dönmesine izin vermesi, Türkiye'de büyük bir tepki ile karşılanmıştır. Ermenistan'a dönen Sasunyan bir kahraman gibi karşılanmış ve kutlamalar yapılmıştır. Türkiye, ABD'nin bu kararını kınamıştır.

Birçok anlaşmazlık yaşanmasına rağmen Dağlık Karabağ'ın statüsü nedeniyle Ermenistan-Türkiye arasında kapanan sınır kapısının son gelişmelerden sonra kapalı tutulmasına gerek kalmadığı tarafların dikkatine sunulmuştur. Taraflar Ağustos ayında herhangi bir iletişime geçmeden açıklamalar yolu ile ön koşulsuz olarak böyle bir açılıma hazır olduklarını belirtmişlerdir. Fakat ardından görüşme için ayrı ayrı beklentiler ifade edilmiştir. Paşinyan Ankara'dan gelen olumlu sinyallere olumlu cevap vereceğini açıklamış fakat Ermenistan halkından ve Ermeni diasporasından büyük tepki almıştır. Paşinyan, Ermenistan'ın ikili ilişkilerin başlaması için hazır olduğunu fakat Türkiye'nin herhangi bir koşulunu kabul etmemek şartıyla görüşmelere katılabileceğini iletmiştir. Burada Ermenistan'ın vurgu yaptığı mesele Azerbaycan ve Nahcivan arasında oluşturulması planlanan Zengezur Koridoru'dur. Ermenistan böyle bir koridoru kabul etmeyeceğini her fırsatta dile

getirmiştir. Türkiye ise Zengezur Koridoru'nun açılması ve Azerbaycan ile birlikte hareket etmesi halinde Ermenistan ile ilişkileri başlatabileceğini ifade etmiştir. Eylül ayında Gürcistan Başbakanı İrakli Garibaşvili ile bir araya gelen Erdoğan, Paşinyan'ın Garibaşvili aracılığı ile görüşme talep ettiğini duyurmuştur. Erdoğan böyle bir görüşmenin gerçekleşmesi için Ermenistan'ın somut adımlar atması gerektiğini vurgulamıştır. Paşinyan ise Erdoğan'ın bu ifadelerini inkâr etmemekle birlikte somut bir girişimde de bulunmamıştır. Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ilişkilerin normalleşmesi için özel elçiler atanacağını belirtmiştir. Her iki devlette özel elçilerini atamıştır. Fakat çalışmanın gerçekleştirildiği tarih itibarıyla somut bir görüşme takvimi henüz oluşturulmamıştır. Uluslararası alanda iki ülkenin ilişkilerini düzeltme sinyalleri olumlu olarak karşılanmış ve desteklenmiştir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 2020 yılında yaptığı öneriyle Güney Kafkasya'da kurulacak Bölgesel İşbirliği Platformu "3+3" (Türkiye, Azerbaycan, Rusya, Ermenistan, Gürcistan, İran) yeniden gündeme gelmiştir. Ermenistan "3+3" görüşmelerinin Türkiye veya Azerbaycan'da düzenlenmesi halinde görüşmelere katılabileceklerini, Azerbaycan ve Türkiye'nin temsilcilerini görüşmeler kapsamında Erivan'da kabul edebileceğini açıklamıştır (Newsam, 2021c).

ABD Başkanı Joe Biden'ın sözde Ermeni soykırımını tanıması, Ermenistan-ABD 2021 dönemi ilişkileri açısından büyük önem taşımaktadır. Ermenistan ABD'nin bu girişimini II. Dağlık Karabağ yenilgisinin ardından bir destek olarak kabul etmiştir. Türkiye ise bu tanımaya karşı çıkmış ve ABD'yi bu girişiminden ötürü kınamıştır. ABD, Ermenistan ve Azerbaycan'a esirlerin iade edilmesi ve mayınlı arazilerin haritalarının paylaşılması konusunda çağrı yapmış, gerginliğin yükseldiği zamanlarda taraflara somut adımlar atılması yönünde telkinde bulunmuştur. ABD Dağlık Karabağ sorununda Minsk Grubu'nun ön planda olması gerektiğini her fırsatta dile getirmiştir. Ermenistan ve Türkiye ilişkilerinin gündeme gelmesinin ardından ABD bu durumu desteklediği yönünde

açıklamalarda bulunmuştur. Ermenistan, ABD'den Azerbaycan'a yapılan yardımların durdurulmasını talep etmiştir. ABD'de yaşayan Ermeni halkının baskısıyla Temsilciler Meclisi'nde Azerbaycan'a yapılacak askeri yardımları kısıtlayan bir tasarı onaylanmıştır.

Ermenistan-İran ilişkileri II. Dağlık Karabağ Savaşı öncesi döneme göre daha pasif bir görüntü sergilemiştir. Savaş öncesinde tarafını daha net belli eden İran savaş sonrasında her iki devletle de yakın ilişkiler kurmaya özen göstermiştir. İsrail'in Azerbaycan'a destek vermesi ve bölgesel açıdan İran'ın çıkarlarının Ermenistan'dan yana olacağı düşüncesiyle Ermenistan İran'ın Azerbaycan'ı kınamasını veya somut bir tepki vermesini beklemiştir (Pophosyan, 2021). Fakat İran, Ermenistan'ın beklediği tepkiyi vermek yerine tarafları müzakere yapmaya ve uzlaşmaya çağırmıştır. İran "3+3" formatının oluşturulmasını olumlu karşılamıştır. İran'ın daha tarafsız bir konum sergilemesi Ermenistan halkı üstünde hayal kırıklığı yaratmış fakat yine de ikili ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla görüşmeler yapılmıştır.

AGİT Minsk Grubu eş başkanlarından Fransa savaş süresince Ermenistan'ın yanında olduğunu belirtmiş, Azerbaycan'ın yanında yer alan Türkiye'ye karşı sert bir tutum izlemiştir. Fransa Devlet Başkanı Macron, ateşkes konusunda Paşinyan'ı suçlamış haber vermeden imza attığı eleştirisinde bulunmuştur (Kılıç, 2021a). Macron, savaş esirlerinin serbest bırakılması için Azerbaycan'a çağrıda bulunmuş, bu amaçla bazı diplomatik girişimler yapmıştır. Fransa 2021 yılı içinde Ermenistan'ı ilgilendiren alışılmışın dışında bir karar almıştır. Fransız Senatosu 25 Kasım'da 305 lehte 1 aleyhte oyla Dağlık Karabağ'ı bağımsız olarak tanımıştır. Senatonun ardından Ulusal Meclis de bu kararı oylamış ve Dağlık Karabağ devletini tanıdığını bildirmiştir. Fransız Senatosu ve Ulusal Meclis hükümeti bu kararları tanımaya çağırmıştır. Fransa'nın bu kararları kabul etmesi tutarsızlıklar içermektedir. Öncelikle AGİT Minsk Grubu

eş başkanlarından olan Fransa'nın müzakereler yolu ile problemin çözülmesini teşvik edip Dağlık Karabağ'ın statüsünü kendisinin belirlemesi Minsk Grubu ruhuna aykırı bir durum yansıtmaktadır. Fransa Senatosu ve Ulusal Meclisi'nin aldığı bu tanıma kararında Ermenistan veya Dağlık Karabağ'ın böyle bir talebi bulunmamaktadır. Fransa Hükümeti, Senato ve Ulusal Meclis'ten gelen bu tanımayı reddetmiştir. Bir başka tanıma kararı da Hollanda Meclisi'nden gelmiştir. Meclis 1915 olaylarını "Ermeni soykırımı" olarak tanımayı talep etmiş fakat Hollanda Hükümeti'nin karara uymayacağını belirtmesi üzerine tanıma gündem dışında kalmıştır.

Sonuç

Ermenistan'ın 2021 yılı iç ve dış politikası II. Dağlık Karabağ Savaşı mağlubiyetinin gölgesinde geçmiştir. Savaşın ekonomik yükü ve siyasal kayıpları içeride ve dışarıda yeni bir mücadeleyi başlatmıştır. Ülke içinde kabullenilemeyen yenilginin hesabı iktidara sorulmaya çalışılmış, ülke dışında sahada kaybedilen alanlar diplomasi yolu ile kazanılmaya çalışılmıştır. Bu süreç boyunca iktidarı elinde bulunduran Başbakan Nikol Paşinyan için 2021 yılı "içeride ve dışarıda direnme" olarak ifade edilebilir. Paşinyan, iç politikada muhalefet partileri, meclis dışı muhalif gruplar, ordu, kilise ve Cumhurbaşkanı'nın istifa baskısına direnmiş, dış politikada ise kaybedilen hakları vermemek için direnmiştir. Paşinyan'ın bu çabası iç politikada karşılık bulmuş ve 20 Haziran seçimlerinde %53,95 oy alarak yeniden iktidar partisi olmayı başarmıştır. Aynı başarıyı 2021 yılı dış politikasında gösterdiğini söylemek mevcut durumda mümkün görünmemektedir.

Ermenistan'da Paşinyan'ın seçimleri kazanması ile iç politikada daha sakin bir ortam oluşmuş fakat tam anlamıyla bir sükûnet sağlanamamıştır. Cumhurbaşkanı da dahil olmak üzere muhalif gruplar uygun zemin oluşan her fırsatta savaşın sorumlusu olarak Paşinyan'ı göstermekten çekinmemişlerdir. Bu muhalif

kesim Paşinyan'ın seçim zaferinin gerçeği yansıtmadığı ve Paşinyan'ın seçimlere usulsüzlük karıştırdığını ileri sürmektedir. Bu iddialar Anayasa Mahkemesi tarafından incelenmiş ve mahkeme davayı reddetmiştir. İç politikada verdiği mücadeleyi kazanan Paşinyan, odağını dış politikaya çevirmiş ekonomik anlamda da gelişim sağlayabilmek amacıyla ülke ziyaretlerinde bulunmuştur. Çin, İtalya, Slovakya, Hindistan ve Litvanya gibi çeşitli ülkelere ziyaretlerde bulunmuş veya bu ülke temsilcilerini ülkesinde ağırlamıştır. Bu dönemde Vatikan Erivan'da temsilcilik açmaya ve Rus Ortodoks Kilisesi de Ermenistan'da din merkezi açmaya karar vermiştir.

Ermenistan dış politikası önceki yıllarda olduğu gibi Dağlık Karabağ meselesi tarafından şekillenmiştir. ABD, Fransa ve AGİT Minsk Grubu gibi aktörler süreç içerisinde daha pasif kalmış Rusya ise ön plana çıkmıştır. Paşinyan, Rusya'nın desteğini kaybetmemek adına Rusya ile ilişkilerini geliştirmiştir. Ermenistan'ın 2021 dönemi dış politikasında önemli olan hususlardan biri de Türkiye ile ilişkilerin düzeltilebileceği ihtimalinin gündeme gelmiş olmasıdır. İki devlet arasında 1993 yılında sınırın kapanmasına neden olan Dağlık Karabağ meselesinin Azerbaycan lehinde çözümlenmesi ile kapının kapalı kalmasını gerektirecek ortamı ortadan kalkmıştır. Tarafların bu noktaya dikkatleri çekilmiş ve konu hakkında görüşlerinin sorulması ile olumlu yanıtlar alınmıştır. Fakat Türkiye Zengezur Koridoru'nun gerçekleşmesi şartıyla ilişkilerin olumlu ilerleyebileceğini belirtmiştir. Ermenistan bu şarta karşı olduğunu ancak koşulsuz taleplerle olumlu yaklaşabileceğini belirtmiştir. Ermenistan dış politikasında Türkiye ve Azerbaycan ile ilişkilerinin ne yönde gelişeceği ve Dağlık Karabağ konusunda belirsizliklerin nasıl çözümleneceği 2022'de yönetimin atacağı adımlarla netlik kazanacaktır.

Kaynakça

Agenda. (2021, Haziran 13). US President Biden Hopes

- Armenian Prisoners' Safe Return with Georgian Support will be Important Basis for Regional Cooperation. <https://agenda.ge/en/news/2021/2234> (Erişim Tarihi: 11.12.2021).
- Al-Monitor. (2021, Haziran 15). Erdogan, Aliyev Cement Military and Business Ties During arabakh 'Victory Lap'. <https://www.al-monitor.com/originals/2021/06/erdogan-aliyev-cement-military-and-business-ties-during-karabakh-victory-lap> (Erişim Tarihi: 17.12.2021).
- Ankasam. (2021, Mart 3). Gasparian Crisis in Armenia: Is it and of the Road for Pashinyan?. <https://www.ankasam.org/gasparyan-crisis-in-armenia-is-it-end-of-the-road-for-pashinyan/?lang=en> (Erişim Tarihi: 30.12.2021).
- Apa. (2021, Haziran 4). Azerbaijan Sends Inter-State Complaint to European Court Regarding Armenia for the Second Time. <https://apa.az/en/xeber/foreign-politics/azerbaijan-sends-inter-state-complaint-to-european-court-regarding-armenia-for-the-second-time-350921> (Erişim Tarihi: 28.11.2021).
- Apnews. (2021, Ekim 2021). At UN Court, Azerbaijan Accused Armenia of Ethnic Cleansing. <https://apnews.com/article/europe-race-and-ethnicity-racial-injustice-united-nations-netherlands-f29492f1cbcc96cd27d0133a95091246> (Erişim Tarihi: 20.11.2022).
- Armenia Constitute. (2021, Ağustos 26). Armenia's Constitution of 995 with Amendmets Through 2015. https://www.constituteproject.org/constitution/Armenia_2015.pdf?lang=en (Erişim Tarihi: 18.11.2021).
- Armenpress. (2021a, Temmuz 13). Foreign Diplomats in Armenia Invited to MFA over the Visit of Diplomats Accredited in Azerbaijan to Shushi. <https://armenpress.am/eng/news/1058080.html> (Erişim Tarihi: 27.12.2022).
- Armenpress. (2021b Aralık 15). EU Emphasizes "Fully

- Respecting Sovereignty of all Countries” in Restoring Infrastructures between Armenia-Azerbaijan. <https://armenpress.am/eng/news/1070787.html> (Erişim Tarihi: 05.01.2022).
- Armradio. (2021, Şubat 24). USAID Announces \$2.65 Million Funding to Strengthen Armenia’s Agricultural Sector. <https://en.armradio.am/2021/02/24/usaaid-announces-2-65-million-funding-to-strengthen-armenias-agricultural-sector/>(Erişim Tarihi: 20.12.2021).
- Asbarez. (2021, Ekim 27). Vatican Opens Diplomatic Mission in Armenia. <https://asbarez.com/vatican-opens-diplomatic-mission-in-armenia/> (Erişim Tarihi: 29.12.2022).
- Azatutyun. (2020, Kasım 10). Parliament Speaker Injured In Ritos Over Karabakh Deal As Political Tensions Grow In Armenia. <https://www.azatutyun.am/a/30939728.html> (Erişim Tarihi: 03.12.2021).
- Azatutyun. (2021a, Nisan 19). Armenian President Opposes ‘Hasty’ Changes To Electoral System. <https://www.azatutyun.am/a/31211729.html> (Erişim Tarihi: 16.10.2021).
- Azatutyun. (2021b, Haziran 27). Aliyev Again Blames Mediators For Karabakh Stalemate. <https://www.azatutyun.am/a/25437753.html> (Erişim Tarihi: 15.12.2021).
- Azatutyun. (2021c, Ekim 18). EU Wants to Bring Pashinian, Aliyev Together at ‘Neutral’ Platform in Brussels. <https://www.azatutyun.am/a/31515950.html> (Erişim Tarihi: 20.12.2021).
- Cutler, R. M. (2021). The Minsk Group is Meaningless. <https://foreignpolicy.com/2021/07/23/armenia-azerbaijan-nagorno-karabakh-osce-minsk-group-meaningless/> (Erişim Tarihi: 25.11.2021).
- Courthousenews. (2021, Ekim 18). Azerbaijan Asks UN High Court to Force Armenia to Turn Over Landmine Maps. <https://www.courthousenews.com/azerbaijan-asks-un-high-court-to-force-armenia-to-turn-over-landmine-maps/>

(Erişim Tarihi: 28.10.2021).

ECHR. (2020). The European Court refuses urgent measure in case concerning constitutional reform in Armenia. https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjB3vWcvf_0AhWjSfEDHahGAtwQFnoECAyQAQ&url=https%3A%2F%2Fhudoc.echr.coe.int%2Fapp%2Fconversion%2Fpdf%2F%3Flibrary%3DECHR%26id%3D003-6744576-8998072%26filename%3DGyulumyan%2Band%2BOthers%2Bv.%2BArmenia%2B-%2BRefusal%2Bof%2Burgent%2Bmeasure%2Bin%2Bcase%2Bconcerning%2Bconstitutional%2Breform.pdf&usg=AOvVaw05nm2LSqJCFTzrkrJ-zOEM (Erişim Tarihi: 17.12.2021).

Eurasianet. (2020, Aralık 3). In Political Crisis, Armenian President Makes Power Play. <https://eurasianet.org/in-political-crisis-armenian-president-makes-power-play> (Erişim Tarihi: 05.01.2022).

Euronews. (2021, Ekim 4). Incumbent PM Pashinyan Wins Armenian Legislative Election but Opposition Contests Result. <https://www.euronews.com/2021/06/18/in-armenia-a-bitter-election-in-the-shadow-of-a-lost-war> (Erişim Tarihi: 14.12.2021).

Europarl. (2021a, Mayıs 19). Joint Motion for a Resolution. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RC-9-2021-0277_EN.html (Erişim Tarihi: 03.12.2021).

Europarl. (2021b Mayıs 20). European Parliament Resolution on Prisoners of War in the Aftermath of the Most Recent Conflict between Armenia and Azerbaijan https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/B-9-2021-0277_EN.html (Erişim Tarihi: 05.11.2021).

Finport. (2021, Haziran 15). Central Park of Armenia Improved for GDP Growth for 2021 to %4,6. https://finport.am/full_news.php?id=44261&lang=3 (Erişim Tarihi: 19.11.2021).

Fitchrating. (2021, Mart 26). Fitch Affirms Armenia at 'B+2;

- Outlook Stable.
<https://www.fitchratings.com/research/sovereigns/fitch-affirms-armenia-at-b-outlook-stable-26-03-2021> (Erişim Tarihi: 20.12.2021).
- France24. (2020, Aralık 5). Mass Protest in Armenia Demand PM's Resignation Over Nogorno-Karabakh. <https://www.france24.com/en/europe/20201205-mass-protests-in-armenia-demanding-pm-s-resignation-over-nagorno-karabakh> (Erişim Tarihi: 17.12.2021).
- Heritage. (2021). Index of Economic Freedom Armenia. https://www.heritage.org/index/pdf/2021/countries/2021_IndexofEconomicFreedom-Armenia.pdf (Erişim Tarihi: 22.12.2021).
- Jamnews. (2021, Temmuz 23). Aliyev on Armenia-Azerbaijan Border, Nogorno-Karabakh Status: We are in our Territory. <https://jam-news.net/aliyev-on-armenian-azerbaijan-border-nagorno-karabakh-status-we-are-in-our-territory/> (Erişim Tarihi: 06.12.2021).
- Kılıç, A. (2021a). Olaylar ve Yorumlar. *Ermeni Araştırmaları*, 68, 9-55.
[https://avim.org.tr/public/images/uploads/files/alev%20kilig\(1\).pdf](https://avim.org.tr/public/images/uploads/files/alev%20kilig(1).pdf) (Erişim Tarihi: 27.11.2021).
- Kılıç, A. (2021b). Olaylar ve Yorumlar. *Ermeni Araştırmaları*, 69, 11-48.
<https://avim.org.tr/tr/Dergi/Ermeni-Arastirmalari/69/pdf> (Erişim Tarihi: 08.12.2021).
- Kılıç, A. (2021c). Olaylar ve Yorumlar. *Ermeni Araştırmaları*, 70, 9-48.
<https://avim.org.tr/tr/Dergi/Ermeni-Arastirmalari/70/pdf> (Erişim Tarihi: 09.11.2021).
- Massispoint. (2021, Mart 18). Armenia to Hold Early Parliamentary Elections on June 20. <https://massispost.com/2021/03/armenia-to-hold-early-parliamentary-elections-on-june-20/> (Erişim Tarihi: 13.10.2021).
- Newsam. (2021a, Ekim 15). Russian Orthodox Church to Establish Diocese in Armenia. <https://news.am/eng/news/667666.html> (Erişim Tarihi:

- 04.12.2021).
- Newsam. (2021b, Ağustos 18). PM: Foreign Intelligence Service to be Established in Armenia in Next 5 Years. <https://news.am/eng/news/658811.html> (Erişim Tarihi: 02.12.2021).
- Newsam. (2021c, Aralık 23). Armenia Security Council Secretary on '3+3' format: If there is opportunity, we will go to Baku and Ankara. <https://news.am/eng/news/678860.html> (Erişim Tarihi: 07.01.2022).
- Panarmenian. (2021, Temmuz 15). Pashinyan Responds to Aliyev's Claims on 'Zangezur Corridor'. <https://www.panarmenian.net/eng/news/294330/> (Erişim Tarihi: 02.01.2022).
- Politiko. (2020, Aralık 28). Armenian President Wants NATO to Explain Turkish Involvement in Nagorno-Karabakh. <https://www.politico.eu/article/armenia-president-armen-sarkissian-nato-turkey-involvement-nagorno-karabakh/> (Erişim Tarihi: 29.12.2021).
- Pophosyan, B. (2021). Armenia Iran Relations and their Perspective After the 2020 Karabakh War. *Center for Political and Economic Strategic Studies*. <https://www.newgeopolitics.org/2021/05/25/armenia-iran-relations-and-their-perspectives-after-the-2020-karabakh-war/> (Erişim Tarihi: 21.12.2021).
- Pressreader. (2021 Temmuz 13). Foreign Diplomats Visit Shusa City. <https://www.pressreader.com/azerbaijan/azer-news/20210713/281526524060065> (Erişim Tarihi: 05.01.2022).
- Racz, A. (2021). In Russia's Hands: Nogorno-Karabakh After the Ceasefire Agreement. https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Brief_8_2021.pdf (Erişim Tarihi: 17.11.2021).
- Republic of Azerbaijan MFA. (2021, Ocak 11). Trilateral Statement of the leaders of Azerbaijan, Russian Federation and Armenia of January 11, 2021. <https://mfa.gov.az/en/category/end-of-the-conflict-in->

november-2020-and-post-conflict-situation/trilateral-statement-of-the-leaders-of-azerbaijan-russian-federation-and-armenia-of-january-11-2021 (Erişim Tarihi: 24.11.2021).

The Russian Government. (2021, Aralık 22). 20th Meeting of the Intergovernmental Commission on Economic Cooperation between Russia and Armenia. <http://government.ru/en/news/44193/> (Erişim Tarihi: 15.12.2021).

UNHR. (2021, Şubat 1). Nagorno-Karabakh: Captives must be Released – UN Experts. <https://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=26702&LangID=E> (Erişim Tarihi: 07.12.2021).

Vpk. (2021, Ağustos 16). Baku has not yet Received a Response from Yerevan to the Proposal to Sign a Peace Treaty and Delineate the Border-Aliyev. https://vpk.name/en/532290_baku-has-not-yet-received-a-response-from-yerevan-to-the-proposal-to-sign-a-peace-treaty-and-delineate-the-border-aliyev.html (Erişim Tarihi: 19.12.2021).

Adnan SEYAZ

Adnan Seyaz lisans eğitimini Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler (İngilizce) bölümünde tamamlamıştır. Lisansüstü çalışmalarını aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bilim Dalında tamamlayarak 2018 yılında “Sovyet Sonrası Rusya Federasyonu’nda Demokrasi Tecrübesi: Rekabetçi Otoriteryanizm” başlıklı teziyle doktor unvanını almıştır. Bir dönem Vilnius Üniversitesi’nde (Litvanya) eğitim görmüş ve Rusya, Almanya, Polonya, Sırbistan’da çeşitli konferanslarda bildiriler sunmuştur. Çalışma alanları Rusya siyaseti, Post-Sovyet çalışmaları, demokratikleşme ve otoriterleşme konularını kapsamakta ve bu alanlarda yayımlanmış birçok makale ve kitap bölümü bulunmaktadır. 2009 yılından beri Kırklareli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde görev yapmaktadır.

Ahmet ATEŞ

Lisans derecesini Adnan Menderes Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nden 2011 yılında almıştır. Müteakiben, aynı üniversitede “Stratejik İstihbarat ve Türk Dış Politikası’na Etkisi” başlıklı tezi ile yüksek lisans eğitimini 2013 yılında tamamlamıştır. 2015 yılında University of Delaware Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde doktora eğitimine başlamıştır. 2017 yılında “An Evaluation of the US Intelligence Community after 9/11” adlı tezi ile ikinci yüksek lisans derecesini alan Ahmet Ateş 2020 yılında aynı üniversiteden “Understanding the Change in Intelligence Organizations: An Institutional Framework” adlı tezi ile doktor unvanı almıştır. Temel araştırma alanları istihbarat ve ulusal güvenliktir.

Anıl Çağlar ERKAN

2011 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümünden mezun olmuştur. 2013 yılında Adnan

Menderes Üniversitesi SBE Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Programını tamamlamıştır 2014 yılından beri Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Tefenni Meslek Yüksekokulu Yönetim ve Organizasyon Bölümü İnsan Kaynakları Yönetimi Programında Dr. Öğr. Üyesi olarak çalışmaktadır. Erkan, enerji, dış politika ve güvenlik alanlarında çalışmalar yapmaktadır.

Ayça EMİNOĞLU

1997 yılında Yakın Doğu Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde lisans eğitimini, 2009 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Uluslararası İlişkiler anabilim dalında yüksek lisansını ve 2011-2015 yılları arasında yine Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası ilişkiler Anabilim dalında doktora eğitimini bitirmiştir. Halen Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası ilişkiler Bölümünde Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır.

Dilek KARADENİZ TOPAL

Dilek KARADENİZ TOPAL, 01.02.1992 tarihinde Şanlıurfa ili Suruç ilçesinde doğdu. 1998 yılında Anadolu İlköğretim Okulu'nu; 2006 yılında Anadolu Ortaokulu'nu; 2010 yılında Adana Anadolu Kız Meslek Lisesi'ni; 2015 yılında da Karadeniz Teknik Üniversitesi – İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü bitirdi. 2018 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında yüksek lisans programını tamamladı. 2018 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı YÖK 100/2000 Uluslararası Güvenlik ve Terörizm programında doktora eğitimine başladı.

Eda TUTAK

1989 yılında İzmir’de doğan Dr. Eda TUTAK; 2012 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü lisans eğitiminden bölüm birinciliği ve yüksek onur derecesiyle mezun oldu. Ardından Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler anabilim dalı tezli yüksek lisans programını 2014 yılında tamamlayan TUTAK, 2021 yılında aynı üniversitede Uluslararası İlişkiler Anabilim dalında doktora derecesini aldı. 2015-2017 tarihleri arasında İzmir Olgunlaşma Enstitüsü Ar-Ge Birimi’nde hizmet verdikten sonra 2017’de Gümüşhane Üniversitesi’nde Öğretim Görevlisi olarak göreve başlayan TUTAK, halen bu üniversitede Yönetim ve Organizasyon Bölüm Başkanı olarak çalışmaktadır.

Esra ÇİL AYDOĞDU

28.01.1991 tarihinde Trabzon ili Ortahisar ilçesinde doğdu. 2015 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi - İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü’nden mezun oldu. 2019 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı’nda yüksek lisans programını tamamladı ve “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası Göç Olgusu ve Toplumsal Güvenliğe Etkileri” başlıklı yüksek lisans teziyle Uluslararası İlişkiler uzmanı unvanını aldı. 2019 yılında YÖK 100/2000 Doktora Projesi kapsamında, Karadeniz Teknik Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Güvenlik ve Terör öncelikli alanında başladığı doktora programına halen devam etmektedir.

Fevzi KIRBAŞOĞLU

01.09.1993 tarihinde Erzurum İli Yakutiye İlçesi’nde doğdu. 2015 yılında Atatürk Üniversitesi – İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü’nden mezun oldu. 2019 yılında yüksek lisans öğrenimini Karadeniz Teknik Üniversitesi –

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda tamamladı ve "Avrupa Birliği'nin Yükselen Güçlere Yönelik Politikası: Türkiye Örneği" başlıklı yüksek lisans teziyle Uluslararası İlişkiler uzmanı unvanını aldı. 2019 yılında, YÖK 100/2000 Doktora Projesi kapsamında, Karadeniz Teknik Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Güvenlik ve Terör öncelikli alanında doktora öğrenimine başladı. 2021 yılından itibaren Karadeniz Teknik Üniversitesi – İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Arş. Gör. olarak görev yapmayı sürdürmektedir.

Gökhan ÖÇALAN

1989 yılı Tokat Erbaa doğumlu olan yazar, ilk orta ve lise eğitimini Erbaa'da tamamlamış, 2008-2012 yılları arasında Karadeniz Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde lisans, 2013-2015 yılları arasında Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. 2019 yılından itibaren Karadeniz Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda doktora eğitimine devam etmektedir. 2016 yılında Genelkurmay Harekât Başkanlığı'nda Uluslararası İlişkiler Uzmanı olarak memuriyet görevine başlayan yazar, hâlihazırda Milli Savunma Bakanlığı bünyesinde Giresun Askerlik Şube Başkanlığı'nda görevine devam etmektedir. Evli olan yazar iyi seviyede İngilizce ve başlangıç seviyesinde Rusça bilmektedir.

Hakan ÜNAY

Lisans eğitimini Selçuk Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde 2017'de tamamlamıştır. 2018'de Necmettin Erbakan Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde başladığı yüksek lisans eğitiminden 2022'de sınır duvarları üzerine yazdığı tezi başarıyla savunarak mezun olmuştur. Hâlihazırda Gaziantep Üniversitesi Sosyoloji bölümünde doktora öğrencisidir. Göç ve sınır politikaları alanında araştırmalarını sürdüren yazar, Göç

Araştırmaları Vakfı bünyesindeki Türkiye Göç Araştırmaları Merkezi'nde 2019'dan bu yana araştırmacı olarak görev yapmaktadır.

Hasan YILMAZ

1995 yılında Kara Harp Okulundan mezun olmuş, çeşitli birlik komutanlığı ve yurt içi ve yurt dışı karargâh görevlerinde bulunmuştur. 2000-2001 yıllarında ABD Dz.Kuv.leri Yüksek Lisans Okulunda Uluslararası Güvenlik ve İstihbarat Çalışmaları alanında “Turkey and the Middle East: Threats and Opportunities” başlıklı tez ile yüksek lisans derecesi, 2015-2016 yıllarında Barselona Uluslararası Çalışmalar Enstitüsünde Uluslararası İlişkiler alanında “Turkey’s Foreign Policy Towards Russia: Business as Usual?” başlıklı tez ile diğer yüksek lisans derecesini almıştır. 2018 yılında TSK’dan emekli olmuştur. Halen Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Uluslararası İlişkiler Doktora Programı öğrencisidir.

Hülya KINIK

Hülya Kınık, 2012 yılında Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü lisans programından mezun olmuştur. 2015 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı yüksek lisans programını tamamlamıştır. 2014 yılından itibaren Karadeniz Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde Araştırma Görevlisi olarak görev yapmakta olan Kınık, doktora eğitimine aynı üniversite ve anabilim dalında devam etmektedir. Doktora Tezi, “Yükselen Güçler”in uluslararası sistem üzerindeki etkilerini, ağırlıklı olarak Türk Dış Politikası’na odaklanarak araştırmaktadır.

İsmail KÖSE

1975 yılında Trabzon'da doğdu. Yakın Doğu Üniversitesi'nde devlet burslu olarak 1994 yılında başladığı Uluslararası İlişkiler lisans eğitimini 1999 yılı içerisinde Yüksek Onur derecesi ile tamamladı. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde 2002 yılında Yüksek Lisans eğitimini tamamladı. Karadeniz Teknik Üniversitesi Tarih Bölümü'nden 2013 yılında "Cumhuriyet Tarihi Doktoru" unvanı ile mezun oldu. Aynı yıl Erciyes Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü Siyasal Tarih Anabilim Dalında Yrd. Doç. Dr. olarak göreve başladı. 2016 yılı başında naklen Karadeniz Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'ne atandı. 2017 yılında Doçent oldu. Halen Karadeniz Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde görev yapmaktadır.

Murat ÇEMREK

Sırasıyla ODTÜ Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde lisans, Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde yüksek lisans ve doktora ve Budapeşte Koleji: Yüksek İhtisas Çalışmaları Enstitüsü'nde (Macaristan) doktora sonrası çalışmasını tamamladı. Bilkent, Atatürk Alato (Kırgızistan), Selçuk, El Farabi (Kazakistan) Üniversitelerinde ve Polis Akademisi'nde lisanstan doktora çeşitli düzeylerde dersler verdi. Ahmet Yesevi Uluslararası Üniversitesi'nin (Kazakistan) Avrasya Araştırma Enstitüsü'nün Kurucu Müdürlüğünü üstlendi. Selçuk Üniversitesi'nde Bölüm Başkanlığı, Erol Güngör Türk Diasporası Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü ve Üniversite Erasmus Programı Koordinatörlüğünü yürütücülüğünü yapmış olan Çemrek, halen Necmettin Erbakan Üniversitesi'nde Bölüm Başkanlığı, Türkçe ve İngilizce olmak üzere birçok ulusal ve uluslararası dergide makale, değerlendirme, kitap bölümü yazar Çemrek, birçok

akademik derginin de editörler kurulu, hakem ve bilimsel danışmanlar kurulunda yer almaktadır.

Murat ÜLGÜL

Doç. Dr. Murat Ülgül Karadeniz Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde öğretim üyesidir. 2006 yılında Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde lisans eğitimini bitirdikten sonra ABD’de Florida State University’de Doğu Avrupa ve Rus Çalışmaları programında (2008-2010) ve University of Delaware’da Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde (2010-2012) yüksek lisans yapmıştır. 2015 yılında University of Delaware’da doktorasını tamamlamıştır. Başta International Relations, Middle East Policy ve International Spectator olmak üzere birçok uluslararası ve ulusal dergide yayını ve kitap bölümleri olan Dr. Ülgül, aynı zamanda Uluslararası Güvenliğe Giriş (Nobel Akademik Yayıncılık, 2021) kitabının da editörlerindedir.

Müge YÜCE

2010 yılında İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü lisans programından, 2014 yılında Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (SAREN) Uluslararası İlişkiler yüksek lisans programından mezun olmuştur. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde Dr. Öğr. Üyesi olarak görev yapmakta olan yazarın özel çalışma alanını Çin Dış Politikası oluşturmaktadır. Müge YÜCE, araştırma amacı ile daha önce Finlandiya Turku Üniversitesi ve Polonya Opole Üniversitelerinde bulunmuştur. Yazar iyi derecede İngilizce ve orta düzeyde Çince bilmektedir.

Rukiye PATAN

1998 yılında İstanbul'da doğdu. İlk, Orta ve Lise öğrenimini İstanbul'da tamamladı. 2016 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler Bölümü lisans programına başlayıp 2020 yılında mezun oldu. Aynı yıl içerisinde Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde Yüksek Lisans programına başlayan Rukiye Patan şu anda tez aşamasındadır.

Süleyman TEMİZ

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman Temiz, Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünden 2004 yılında mezun oldu. Yüksek lisans eğitimini Tokat'ta bulunan Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD, Cumhuriyet Tarihi BD'da tamamladı. Bununla birlikte 2010 yılında Gaziosmanpaşa Üniversitesi'nde Türkiye Cumhuriyeti Tarihi dersleri verdi. Bunun akabinde 2012 yılında Dışişleri Bakanlığı'nda göreve başladı ve 2012'den 2018 yılına kadar Malezya'da bulunan Kuala Lumpur Türk Büyükelçiliğinde vazifesine devam etti. 2017 yılında International Islamic University Malaysia'dan doktora derecesini aldı. 2018 yılında görevini tamamladıktan sonra, Iğdır Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde vazifeye başladı. Uzun süre güneydoğu Asya bölgesinde resmi vazifede bulunmuş olan Dr. Süleyman Temiz'in araştırma alanları, Güneydoğu Asya Uluslar Birliği-ASEAN, Güneydoğu Asya Ülkeleri, Güneydoğu Asya Bölgeselciliği ve devletlerarası ilişkileridir.

Vahit GÜNTAY

2008 yılında Gazi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde lisans eğitimini tamamlamıştır. 2012 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimini, 2016 yılında yine aynı programda doktora

eğitimini tamamlamıştır. 2009-2016 yılları arasında Karadeniz Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak görev yapan Gütay, 2017 yılından bu yana aynı bölümde Doç. Dr. olarak görevine devam etmektedir. Doktora çalışması öncesi ve sonrasında yurtiçi ve dışında siber güvenlik ile ilgili birçok araştırma ve projeye katkı sağlayan Gütay; lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde Siber Politikalar, Siber İstihbarat ve Dış Politika, Dijital Diplomasi, Devletler ve Yapay Zekâ gibi dersler vermektedir.

Yaşar SARI

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümünde Öğretim Üyesidir. Lisansını İstanbul Üniversitesi'nden, Yüksek Lisansını Old Dominion Üniversitesi ve Doktorasını Virginia Üniversitesi'nden aldı. ABD, Kırgızistan, Kazakistan ve Türkiye'deki çeşitli üniversitelerde ders verdi. Rusya, Kafkasya ve Orta Asya üzerine akademik çalışmaları vardır.

KARADENİZ

2021 GELİŞMELERİ IŞIĞINDA
BÖLGESEL DEĞERLENDİRMELER

KTÜ-SAM Kitapları 2

www.ktu.edu.tr/sam

ISBN: 978-605-2271-49-0

© 2022 Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları

1. Baskı: Ekim 2022, Trabzon